

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2015-2018

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Monika Berkyová

Afirmativní přístupy ve vzdělávání Romů

Praha 2018

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Ivana Shánilová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MAGISTER COMBINED (PART-TIME) STUDIES

2015-2018

DIPLOMA THESIS

Monika Berkyová

Afirmative Ways in the Education of Roma

Prague 2018

Diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Ivana Shánilová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

Ve Stříbře dne 20. 1. 2018

Monika Berkyová

Poděkování

Děkuji za odborné vedení a ochotnou pomoc při zpracování diplomové práce PhDr.
Ivaně Shánilové, Ph.D.

Anotace

Tato diplomová práce se věnuje afirmativnímu, tj. vyrovnávacímu a nediskriminujícímu přístupu ve vzdělávání Romů. Teoretická část diplomové práce se věnuje sociálním a historickým podmínkám, romskému jazyku a charakteristice romského života pro potřebu pochopení situace Romů v současnosti. Poukazuje na problém nízkého vzdělání a vysoké nezaměstnanosti. Praktická část šetří otázku vztahu mezi motivací k dalšímu vzdělávání a nezaměstnaností.

Klíčová slova

Vzdělání Romů, multikulturalita, romská historie, romský původ, romství, romská identita, alternativní školství, romština, nukleární rodina, afirmativní vzdělávání.

Annotation

This thesis deals with the countervailing affirmative ways in education of Roma. The theoretical part of this diploma thesis is about social and historical conditions, Romany language and characterization of Romany life for need of understanding. It shows the problem of low level of education and high extant of unemployment. The practical part of this thesis studies the question of relation between motivation for another education and unemployment.

Keywords

Roma's education, multicultural education, Roma's history, Romany origin, romipen, Romany identity, alternative system of schools, Romany language, nuclear family, affirmative education.

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 ROMSKÁ IDENTITA.....	12
1.1 PŮVOD ROMŮ	12
1.1.1 <i>Vlast romských předků.....</i>	13
1.1.2 <i>Monoprofesnost</i>	13
1.1.3 <i>Pojmenování Romů v Evropě.....</i>	15
1.2 HISTORICKÉ PRAMENY	16
2 ROMSKÝ JAZYK.....	20
2.1.1 <i>Stručně seznámení s romským etnolektem</i>	21
2.1.2 <i>Rozvoj romského jazyka v datech</i>	23
2.1.3 <i>Romská literatura a periodika</i>	24
2.1.4 <i>Romská pohádka a píseň.....</i>	26
2.2 ROMOVÉ A NÁBOŽENSTVÍ	27
2.2.1 <i>Ceferino Jiménez Malla</i>	28
3 ROMSTVÍ – ROMIPEN	30
3.1 ROMSKÁ RODINA	31
3.1.1 <i>Charakteristika partnerství a manželství.....</i>	32
3.1.2 <i>Charakteristika manželství</i>	33
3.1.3 <i>Násilí na ženách.....</i>	34
3.1.4 <i>Výchova dětí v rodině</i>	34
3.2 CHUDOBA A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	36
3.2.1 <i>Následky sociálního vyloučení Romů</i>	38
3.2.2 <i>Asimilační a integrační koncepce</i>	40
3.3 ROMSKÁ POLITIKA	41
3.3.1 <i>Před listopadem 1989.....</i>	42
3.3.2 <i>Romské politické hnutí po listopadu 1989</i>	42
3.3.3 <i>Některá další romská politická hnutí</i>	44
4 VZDĚLÁVÁNÍ ROMŮ	47

4.1	AFIRMATIVNÍ VYROVNÁVACÍ AKCE	47
4.1.1	<i>Koncepce romského národnostního školství</i>	49
4.1.2	<i>Asistent pedagoga</i>	51
4.1.3	<i>Vzdělávání pedagogických asistentů</i>	52
4.2	MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA	52
4.2.1	<i>Motivace vzdělávání</i>	54
4.2.2	<i>Problémy ve vzdělávání</i>	55
4.3	SHRNUTÍ STAVU VZDĚLÁVÁNÍ ROMŮ	56
4.3.1	<i>Alternativní školství</i>	57
4.3.2	<i>Vznik a rozvoj alternativního školství</i>	57
4.3.3	<i>Andragogika a sociální práce v praxi</i>	59
5	ZÁJEM ROMŮ O DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ	61
5.1	CÍL, HYPOTÉZY A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	61
5.1.1	<i>Hypotéza</i>	61
5.1.2	<i>Hlavní výzkumné otázky</i>	62
5.2	STRATEGIE ŠETŘENÍ	62
5.2.1	<i>Metody</i>	62
5.3	CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU	64
5.3.1	<i>Strategie výběru vzorku</i>	65
5.4	VLASTNÍ VÝZKUMNÁ ČINNOST	65
5.4.1	<i>Analýza sběru dat</i>	65
5.4.2	<i>Dosažené vzdělání</i>	65
5.4.3	<i>Zaměstnanost</i>	66
5.4.4	<i>Příjem</i>	67
5.4.5	<i>Znalost romského jazyka</i>	68
5.4.6	<i>Analýza dat II. části dotazníku</i>	69
5.5	ZÁVĚR ŠETŘENÍ	70
6	DOPORUČENÍ PRO ÚSPĚŠNOU INTEGRACI ROMŮ	72
	ZÁVĚR	74
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	75

SEZNAM ZKRATEK	79
SEZNAM GRAFŮ.....	80
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE	81

ÚVOD

„Civilizaci jest posuzovat a cenit nikoli podle množství moci, kterou vyvinula, nýbrž podle toho, mnoho-li lásky k člověčenstvu vyvinula a vyjádřila svými zákony a zřízeními.“

Mahátma Gándhí

Myšlenka, která mě vedla k tomuto tématu, bylo obecné seznámení s problematikou vzdělání a vzdělávání romské komunity.

Nejdůležitější otázkou při řešení romské problematiky je otázka, kdo je vlastně Rom. Samotní Romové nemají jasnou představu, jak definovat romství a romskou identitu. Lze říci, že romský národ by měl znát svůj původ, svoji mateřskou řeč, tradice a zvyky, ale také své přednosti a nedostatky. Pak může říci: „Jsem Rom.“

V první, druhé a třetí kapitole se lze dozvědět to nejdůležitější o Romech a jejich problémech v současné době a naší společnosti. Kapitola první, která se nazývá Romská identita, pojednává o původu a historii romské komunity. Je třeba zmínit, že veškeré prameny a tvrzení v této kapitole, vychází z výzkumů a literatury majoritních společností v Evropě.

Druhá kapitola je samostatně věnována romskému jazyku, který patří k základním prvkům charakteristiky romství a má značný význam v dalším vzdělávání romských občanů. S jazykem se člověk učí zároveň tradicím a zvykům národa, který se pro něj stává pochopitelnějším a bližším.

Třetí kapitola představuje stručné shrnutí základních charakteristik sociálního vyloučení Romů ve společnosti. Patří sem neodmyslitelně vysoký podíl Romů na míře nezaměstnanosti, nízká vzdělanost a kvalifikace, která situaci na trhu práce prohlubuje. V neposlední řadě je nutné zmínit důsledky těch problémů jako jsou chudoba, špatná kvalita bydlení a propadání Romů závislostem na hracích automatech, drogách, alkoholu a s nimi spojený značný podíl na kriminalitě.

Čtvrtá kapitola nachází východisko ze smutné skutečnosti sociálního vyloučení ve vzdělávání především romských dětí a mládeže, přesto však lze nalézt v pedagogice mnoho společného pro andragogiku a sociální práci. Společným pojítkem není jen objekt těchto disciplín, tj. člověk, ale také předmět, kterým je výchova, vzdělávání a informování společně s podporou při vstupu do světa dnešní společnosti.

Praktická část diplomové práce se snaží malým kvantitativním šetřením nalézt odpověď na otázku, jak motivovat dospělé Romy k dalšímu vzdělávání. Výzkum vychází z předpokladu, že nejvíce trápí romské obyvatelstvo nezaměstnanost.

Poslední kapitola je shrnutím možných kroků ke zlepšení stavu romské komunity a zlepšení postoje majoritní společnosti v naší republice.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ROMSKÁ IDENTITA

Identita obecně znamená interakci mezi vlastním sebepojetím jedince a sociální identitou. Společnost, kultura v sociohistorickém kontextu značně ovlivňuje konstruování osobní identity. Tento vývoj se nazývá kulturní relativita identity (Balvín In: Kyuschkov 2010).

K tomu abychom pochopili romskou současnost, je nutné seznámit se s romskou minulostí, poté lze snadněji lépe pochopit všechny souvislosti přetrvávající u Romů dodnes. Kvalita života Romů nepochybně souvisí se sociální situací, ve které se většina Romů nachází a úzce souvisí s jejich vzděláním. Je nutné si uvědomit, že sociální vyloučení je mylně chápáno, je přiřazováno k osobním vlastnostem této minority. Příčiny vzniku této skutečnosti jsou historické, ekonomické, kulturní a především sociální.

„Romové neměli a nemají stejnou zkušenost, jakou získalo většinové obyvatelstvo již při formování svého národa v minulém století. Nikdy v minulosti sami sebe profesionálně neorganizovali, nepokoušeli se vytvořit národní nebo státní útvar, jejich společenství tvořila vždy rodina, případně kmen, ale nikdy to nebyla organizace pro hájení společných romských zájmů“. (Šiklová, J., 1999, s. 273)

V první kapitole věnuji otázce původu romských skupin. Prameny k romskému původu vychází především z výsledků výzkumu lingvistiky a antropologie.

1.1 Původ Romů

Abychom co nejlépe pochopili, kde je příčina současných problémů s Romy, je nutné seznámit se s jejich minulostí.

1.1.1 Vlast romských předků

Romové mají dlouhou historii jako většina světových národů, ale kvůli nedostatku dochovaných pramenů sami tápali. Koncem 18. století bylo prokázáno na základě lingvistického srovnávacího studia, že romští předkové, tzv. Domové, pocházejí z Indie (Hudcová, 1990)

Do té doby za pravlast byl mylně považován Egypt. K tomuto názoru pomohl průchod a snad také krátký pobyt v okolí města Méthoné na Peloponésském ostrově, kterému se říkalo Malý Egypt. Záměna tzv. Malého Egypta se severoafrickým Egyptem dále vedla k vykonstruování pověstí o egyptském původu Romů (Nečas, 2002).

Pomohlo náhodné zjištění Leidenského studenta teologie I. Valyi v roce 1763. Napadlo ho porovnat indický jazyk svých kolegů ze Srí Lanky s romštinou. Jeho kolegové romštině dobře rozuměli. Na toto zjištění navázali již lingvisté a vědecky dokázali, že Romové pocházejí z Indie. V roce 1782 J.C.Ch. Rüdiger zařadil romský jazyk do tzv. indoevropské jazykové rodiny (Nečas, 2002).

Za pravlast se začal považovat Paňdžáb (dnešní sever Pákistánu a Indie). V roce 1927 sice anglický jazykovědec R. L. Turner vyslovil předpoklad, že Domové žili původně v Rádžastánu (západní hranice Pákistánu a střední Indie), ale obecně se stále považuje za pravlast Paňdžáb (Nečas, 2002).

1.1.2 Monoprofesnost

Někteří indologové a romisté se přiklánějí k hypotéze, že předkové dnešních Romů náleželi k původnímu obyvatelstvu, které bylo podmaněno indoevropskými nájezdními kočovníky v polovině druhého tisíciletí př. n. l.

Tito kočovníci se nazývali Árijové a na území, které si podrobili, zavedli nový společenský systém – kastovní systém. Jako vítězové patřili k nejvyšší, urozené vrstvě a ta se dělila na tři základní stavy (stav = varna): první stav byli bráhmani – kněží, učenci, druhý stav byli kšatrijové - vládci a bojovníci a třetí stav vajšijové – obchodníci. Později přibyla čtvrtá

společenská vrstva šetrové, tj. pomocníků a sluhů, zemědělců a řemeslníků. Šetrové patřili mezi podrobené původní obyvatelé. (Daniel, 1994).

Slovo árijec (arijah) se stalo synonymem pro urozenost. S rozvojem společnosti se rozčlenily tyto stavy ještě na kasty. Původní obyvatelstvo, mezi které patřili také předci dnešních Romů, v kastovním žebříčku zaujalo nejnižší postavení. Nelze ovšem říci, zda všichni romští předkové patřili k nejnižší kastě v tomto systému, přestože se to předpokládá (Daniel, 1994).

Každý stav měl souhrn práv a povinností (dharma), podle níž šetrové (čtvrtý stav) byli neplnoprávní, tzv. nedotknutelní. S rozvojem hinduismu se stavy rozdělily na kasty = rody, nebo rozšířené rodiny. Tyto kasty dodržovaly příslušnost k jednomu rodu a věnovaly se dědičné profesi (Daniel, 1994)

Dómové žili nomádským způsobem života. Kočovali a z přírody dokázali vytěžit, co potřebovali. Nerozvinulo se u nich zemědělství, jen některé skupiny obyvatelstva se začaly, věnovat řemeslu např. kovářství, kotlářství, košíkářství a výrobě hudebních nástrojů (Horváthová, 2002). „*Provozování rodového řemesla tak vyvolávalo u některých kast nutnost územního pohybu; takto motivovaná migrace se nazývá řemeslné kočovnictví*“ (Tamtéž, s.7).

Tato monoprofesnost měla za důsledek závislost na usedlém obyvatelstvu, především rolnících a kočovný způsob života. Vedle rodového řemesla, které nedokázalo uživit celé rodiny, začala kvést parazitující potulka. Mezi téměř bezcílné tuláky patřili muzikanti, tanečníci, kejklíři, věštkyně, vykladačky karet. Zdroje obživy doplňovali také krádežemi, podvody a žebrotou. Kočovníci byli výše postaveni než tuláci (Tamtéž).

S rozrůstáním rodu – kasty nutně následovalo rozdělení na podkasty a s ním rozdělení úživných oblastí. Monoprofesnost a její důsledky spolu s obavami z hladomoru vedly k postupnému exodu přes Paňdžáb na západ. Migrační vlny byly od sebe značně časově vzdálené od 3. - 5. století do 9. – 10. století n. l. (Nečas, 2002)

Romové si při kočování neuvědomili, že opouštějí Indii. Obvykle jsou v literatuře

zmiňovány dvě cesty, kterými Romové vstoupily do Evropy. Podstatně menší proud Romů se z Malé Asie (asi ve 3. - 5. století n. l.), se směrem do Řecka a odtud dál do Evropy, druhý proud se vydala přes Palestinu a do Egypta, poté přes severoafrické pobřeží až ke Gibraltar a do Španělska.

Přesné určení data příchodu Romů do Evropy nelze určit, romské rody se nezávisle na sobě rozptylovaly po Evropě, každý rod šel svou cestou. Jedním z možných zdrojů, které mohou tuto skutečnost potvrdit, jsou dochované záznamy v archívech měst. Data v archívech poukazují na „oficiální“ objevení Romů, který však není důkazem přesného příchodu Romů. Většinou se jedná o záznam v archivu, který je spojen v souvislosti s nějakou událostí.

1.1.3 Pojmenování Romů v Evropě

V již zmiňovaném životopisném díle „Život sv. Jiří poustevníka“ se v Konstantinopoli objevili lidé označovaní jako Atsiganoi. Atsiganoi byla přezdívka pro členy kacírské sekty vzniklé v polovině 11. století ve Frýgii v Malé Asii. Příslušníci sekty se věnovali věštění a čarování. Se stejnými znalostmi přišli po nich i romští kočovníci, proto byli Romové v této hagiografii nazváni stejným jménem jako kacíři (Nečas, 2002).

Tak vzniklo velmi rozšířené pojmenování ve středověké latině Cinganus a zároveň v jazycích evropských národů, do kterých přicházeli postupně romští migranti. Jméno se běžně používalo např. v bulharštině (Cigan), slovenštině (Cigán), češtině (Cikán) a němčině (Zigeuner). (Tamtéž)

Do Evropy, konkrétně na Balkán, přicházejí Romové někdy okolo roku 1100 a zde se spolu s nimi šíří podivuhodné příběhy o jejich původu. Tehdy se lidé domnívali, že Romové přišli z Egypta. Začali jim říkat Athiganoi, (maloasijská sekta působící na území Egypta) z čehož vznikl dnešní výraz Cikáni. (Mann, 2001)

Některá pojmenování Romů souvisí s jejich migrací na Evropském kontinentu. Ve Francii např. označovali romské kočovníky jménem Bohémiens. Výraz Bohemia je ve

francouzské titulatuře již v polovině 15. století a je spojen nejprve s husitskými výpravami do sousedních evropských států a později s romskými migranty, kteří do Francie přicházeli ze střední Evropy, přičemž se vykazovali ochrannými listy vydanými králem Zikmundem Lucemburským (Nečas, 2002).

Označení Romů pochází z obecně přijatého pojmenování Romů a znamená v romském jazyce člověk muž.

Mezinárodní romský sjezd se uskutečnil v roce 1971 (World Romani Coongress), kde se dohodli Cikáni ze 14 zemí (včetně ČSSR) na používání slova Romové. Romové od tohoto dne od majoritní společnosti požadují, aby tento název respektovala.

Po několika desetiletí se označení „Romové“ se nakonec u nás ujalo, i přesto, že od středověku se jiný výraz než „cikáni“ nepoužíval.

1.2 Historické prameny

Z historických pramenů o Romech víme, že na území Čech a Slovenska žijí po několik generací. Na konci 17. století se nejen na našem území, ale i v dalších zemích Evropy trvale usazovali. Útlak a pronásledování Romů se táhne celými dějinami evropského kontinentu.

Egypt byl považován až do 18. století za pravlast Romů. Při lingvistickém srovnávání bylo dokázáno, že Indie je skutečná pravlast Romů. Mezi první historické zkušenosti, které byly zaregistrovány ve spojitosti s Romy, je skutečnost, že za předky jsou považovány skupiny indoevropského obyvatelstva. Tato skupina obyvatel zaujímala nejnižší postavení v indické společnosti, tzv. Domové. V dostupné literatuře není zaznamenána shoda v tom, že by skupiny náležely k nejnižší kastě. Není doloženo, že Domové žili mimo kastovní systém nebo ani kastovní systém nepřijali jako skupinu.

Marie Terezie se pokusila o asimilační politiku alespoň pro některé rodiny, ale s mnoha omezeními. Těmto Romům se říkalo regulovaní cikáni. Dostávali povolení k

pobytu a jejich pohyb na území byl přísně kontrolován. Pro takové Romy se ujalo označení novosedláci a v Uhrách novomad'ari (Miklušáková In: Frazer, 2002).

Pokračovatelem Marie Terezie byl i její syn císař Josef II., kladl důraz především na povinnou školní docházku a vyučení romské mládeže. Návštěvy bohoslužeb se staly pro Romy povinné. První pokusy o státem řízené umístění romských rodin se uskutečnily ve dvaceti moravských a slezských obcích, nařízení vzniklo v roce 1784 Josefem II.

V druhé polovině 18. století se začali mnohé romské rodiny usazovat dobrovolně. Záhy se romské usedlosti rozrůstaly o další členy a postupně, kvůli obživě, se Romové nechali najímat na nádenické a sezónní práce pro „gadže“. „Mimo území Moravy se i však nadále většina Romů držela polokočovného života“ (Tamtéž, s. 271).

Za první republiky byli Romové úředně uznáni za svébytnou národnostní menšinu; v roce 1921 při sčítání lidu byla romská a židovská národnost zvlášť vymezena. Nadále však byl uplatňován zákon o potulce z roku 1885 a stát pokračoval v asimilační politice. V roce 1927 byl přijat zákon č. 117 o potulných Cikánech a téměř o rok později k němu přibyla prováděcí nařízení. Přesně se evidovaly soupisy kočovných a polo usedlých Romů. K prvnímu soupisu došlo v době mezi červnem 1928 a srpnem 1929. Těmto Romům starších čtrnácti let byla vydána cikánská legitimace. Tento průkaz postupem času byli nuceni u sebe nosit a na výzvu státních orgánů se jím prokazovat všichni Romové. Navíc existovaly tzv. kočovnické listy, o které museli žádat kočovní Romové (Miklušáková In: Frazer, 2002).

Na konci třicátých let se řada romských rodin uchýlila do Československa. Romové prchali z okupovaného Rakouska a nacistického Německa.

V roce 1939 přikázalo již protektorátní ministerstvo vnitra úřadům vyzvat Romy, aby se během dvou měsíců usadili. Ti Romové, kteří nedodrželi toto nařízení, byli internováni do kárných táborů v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu. V roce 1942 byly tábory oficiálně změněny na sběrné tábory a od 1. srpna 1942 na cikánské tábory. Během soupisu ze srpna 1942 bylo zhruba sedm tisíc Romů rozděleno do dvou skupin. V první se ocitly osoby bez zaměstnání a osoby, na které měla být uvalena policejní preventivní vazba, tzv. asociálové. Tito Romové s ostatními rodinnými příslušníky byli okamžitě převezeni do

cikánských táborů. Romové v druhé skupině byli pouze varováni, že mohou očekávat stejný osud, pokud nebudou řádně zaměstnaní (Miklušáková In: Frazer, 2002).

Osud Romů za 2. světové války byl přímo tragický. Norimberské zákony z r. 1935 o říšském občanství byli prohlášeni za „méněcennou rasu“. Z hlediska nacistických rasových teorií byli Romové svým původem čistými Árijci (označení "árijec" se stalo synonymem urozenosti), což je jistým paradoxem. Všichni Romové, dokonce i jejich míšenci, měli zákaz pohybu a měli být zneplodněni. V r. 1943 začalo tzv. „konečné řešení romské otázky“, odhaduje se, že počet obětí je asi půl milionu Romů. Většina Romů z protektorátu skončila v koncentračním táboře Osvětim, v té době bylo k 1. 4. 1940 evidováno 6 500 Romů, válku přežilo jen několik stovek (Jamnická-Šmergllová, 1955).

„Do tzv. mírového budování ve znovu ustanovené Československé republice vstupovali slovenští, maďarští a olašští Romové jako zbídačená populace, vyhladovělí, zavšivení lidé, umírající na tyfus, poschovávaní v lesích, pokud jim byly vypáleny osady, anebo choulící se v chatrčích, z nichž se báli vyjít, zdemoralizovaní, bez práce.“ (Hübschmannová, 2002, s. 30)

Romové z České republiky mají kořeny na Slovensku. Po válce Romové migrovali do Čech zejména za prací na základě náborů do stavebnictví a průmyslových podniků. I přes šedesát let od uplynutí této migrace jde o zcela nepostačující čas k úspěšné integraci romského etnika. Bereme-li v úvahu především odlišnosti romského etnika, které se odnepaměti střetává s předsudky, ignorancí a xenofobií majoritní společnosti. (Říčan, 1998)

K větším změnám došlo až po Sametové revoluci v roce 1989. Začala vznikat nová hnutí a politické strany, např. Romská občanská iniciativa (ROI). Tato strana se na kandidátce Občanského fóra (OF) dostala do parlamentu hned v prvních volbách po listopadu 1989 (Miklušáková In: Frazer, 2002).

Po rozpadu federace v roce 1993 je vydáno nové opatření v zákonu č. 40. Ten hovoří o nabývání a pozbývání státního občanství. V té době se z většiny Romů stávají cizinci, kteří prochází byrokratickým řízením a jsou tlačeni k tomu, aby si včas zvolili občanství ČR.

Dalším problém, který přetrvává dodnes, je vysoká nezaměstnanost Romů. Největší překážkou je nedostatečné vzdělání. Nezaměstnanost činí 75 % a v některých oblastech kvůli skrytému rasismu až 95 %, proto prioritou dnešní politiky je vzdělání Romů (Miklušáková In: Frazer, 2002).

2 ROMSKÝ JAZYK

Romský jazyk prošel vývojem jako každý jiný světový jazyk. Dlouhá staletí si předávali Romové informace o rodinném životě a své historii pouze ústně. Vznikalo tak mnoho pověstí, příběhů a pohádek, ale stejným způsobem se vyvíjely rovněž jazyky ostatních národů. Za připomenutí stojí např. Kniha knih, Bible a Starý zákon, ve kterém jsou zapsány židovské příběhy předávané ústně celých 500 let.

Dodnes není však přesně definována jednotná spisovná forma romštiny, neboť jen na evropském kontinentu existuje 60 nářečí, která se od sebe mohou i značně lišit. Mnoho Romů dnes považuje za mateřský jazyk úřední jazyk země, ve které žijí. Existuje tzv. pararomština, smíšená romština s dalším jazykem podle území pobytu Romů (Šebková, 1999).

„ Romština se vyvíjí ve styku s prostředím a je v různé míře ovlivněna jazyky národů, na jejich území Romové žijí. Do romštiny jsou přijímána většinou ta slova a výrazy které Romové ve své pravlasti (před zhruba tisícem let) neznali a ani nemohli znát. Romština má však i svůj vlastní produktivní slovoslovný systém, takže mnoho nových pojmů je schopna vyjádřit vlastními prostředky“ (Šotolová, 2001, s.23).

Poslední kapitoly teoretické části jsou věnovány právě rozvoji jazykovému a zároveň sociálnímu.

2.1 Poznatky o romském jazyce

Mluvnická stavba romštiny a základní slovní zásoba byla základem pro určení původu předků dnešních Romů (viz kapitola 1). Samotné pojmenování Romů pochází ze jména Dómové, kdy d se čte jako předopatrové dh. Pro tuto souhlásku neexistuje ekvivalentní česká souhlásk. Vývojem tato souhlásk d přešla v Evropě v r -Romové, v Arménii v l- Lomové a v Sýrii v d - Domové. (Nečas, 2002).

Romština patří mezi indoárijské jazyky indoevropské jazykové rodiny stejně jako hindština nebo paňdžábština, se kterou se shoduje v téměř 50 %. Náleží mezi flektivní

jazyky, tj. má ohebná slova. Jmenné slovní druhy, podstatná a přídavná jména, zájmena, číslovky lze rozdělit do tří skupin. První dvě skupiny obsahují původní slova a nejstarší výpůjčky z řečtiny, arménštiny, perštiny. Tyto výpůjčky obsahují všechny nářečí, neboť první důležitou migrační zastávkou byla Konstantinopol v Byzantské říši. Příznačnou koncovkou nepřejatých jmen a zájmen mužského rodu je –o, ženského rodu –’i . Třetí skupinu představují tzv. nové výpůjčky, slova přejatá ze srbštiny, maďarštiny, němčiny, slovenštiny, ... (Šebková, 1999).

Jak už bylo v úvodu této kapitoly zmíněno, na evropském kontinentu se mluví 60 dialekty. Hlavními jsou:

- balkánský,
- baltský,
- finský,
- karpatský,
- ruský,
- sinti (silný vliv němčiny),
- velšský,
- český (Šebková, 1999).

Na území České a Slovenské republiky mluví sedmdesát až osmdesát procent Romů tzv. slovenskou romštinou. Další dva hlavní dialekty, které se ještě u nás vyskytují, jsou maďarský dialekt (-ahi-dialekt) a dialekt olašských Romů. To jsou ovšem jen hlavní nářečí, existuje mnohem více dialektů, které lze ještě rozdělit na podskupiny. Nejednotnost dialektů vedla ke snaze sjednotit romskou mluvnickou gramatiku a upravit pravopis (Tamtéž).

2.1.1 Stručné seznámení s romským etnolektem

„Romský etnolekt češtiny je produktem neukončeného procesu jazykové směny (přijetí češtiny), jejíž počátek se váže k příchodu slovenských Romů do českých zemí v období po 2. světové válce“ (Bořkovicová In: Jakoubek, Hirt, 2004, s. 292).

Z formálního hlediska je romský etnolekt jazykovou varietou češtiny, která má svá specifika způsobená vlivem romštiny a slovenštiny (především nářečí z východního Slovenska). Romským etnolektem češtiny mluví již třetí a čtvrtá generace Romů, které často neumějí vůbec romsky a východoslovenské nářečí nemohou znát (Tamtéž).

Nejvíce etnolektních prvků pochází z romštiny. Pro romský etnolekt jsou charakteristické přízvuk a intonace. Slovní přízvuk je kladen na předposlední slabiku fonetického celku. Dalšími prvky romského etnolektu jsou:

- krácená délek dlouhých samohlásek, např. máma = mama,
- nahrazování dvojhhlásky ou samohláskou u, např. koupit = kupit,
- deiotace ě, např. pět = pet, měla = mela. Řidčeji je možné slyšet:
- nahrazování českého ř slovenským r, např. přines = prines (Bořkovcová In: Jakoubek, Hirt, 2004).

Z romštiny kromě jmen a přezdívek jsou přejaté především zákazy a příkazy jako dik! (podívej se!) nebo ma vaker! (nepovídej!), oslovení, např. mamó (mámo), čhaje (holka), babó (babičko), móre (člověče) (Tamtéž).

V romské jazyce je povinné užívání určitého členu u podstatných jmen. To se také projevuje v romském etnolektu (ten hovado), dále se používá shoda akuzativu s nominativem (Ty znáš ty zpěváci?, Taky nemáte rádi ty komunisti?) (Tamtéž).

Ze slovenštiny pocházejí přejímky spojek (lebo, abo, bo), autonymum Cigán a některá slovesa (domlátit, počarovat, zaspat) (Tamtéž).

U první generace je vysoká míra etnolekticity, druhá generace má méně výrazný etnolekt a u třetí generace míra etnolekticity závisí na míře etnolekticity u rodičů (druhé generace). „*Potomci méně etnolektních mluvčích z druhé generace tak často používají více etnolektních prvků než jejich rodiče*“ (Tamtéž, s. 303).

Příslušníci třetí generace převážně chodili do zvláštních škol, většina je jich nezaměstnaná, příležitostné práce vykonávají ve skupinách sestávajících se z příbuzných. To vede k větší míře etnolektních prvků jejich řeči. Naproti tomu mluvčí druhé generace

nabyli vzdělání na základních školách a byli převážně zaměstnání v kolektivu složeném z členů majoritní společnosti (Bořkovcová In: Jakoubek, Hirt, 2004).

2.1.2 Rozvoj romského jazyka v datech

V českých zemích první, kdo se věnoval romskému jazyku, byl básník Antonín Jaroslav Puchmajer (1769 – 1820). Ve své práci popsal nářečí původních českých Romů.

Katolický kněz Josef Ješina (1824 – 1889) vydal publikaci „Romaňi čib“, „Slovník česko-cikánský a cikánsko-český“ a cikánsko-české pohádky a povídky.

Český orientalista Vincent Lesný přispěl porovnáním romštiny a indických jazyků přispěl k objasnění původu Romů. V roce 1934 byla vydána jeho publikace „Jazyk cikánů v ČSR“.

Roku 1963 byla vydána „Příručka cikánštiny“ od Jiřího Lípy, který v ní popsal dialekt z východního Slovenska.

„V roce 1971 přijala jazyková komise při tehdy existujícím Svazu Cikánů – Romů (1969 - 1973) závaznou písemnou normu slovenské romštiny. Vycházelo se z pravopisných zvyklostí češtiny a slovenštiny a byla přijata česká (slovenská abeceda), včetně diakritických znamének. Do romské abecedy nebyla přijata písmena y a ě, což s sebou nese některé odlišnosti od českého pravopisu“ (Šebková, 1999, s. 12). Lze tedy považovat romštinu za standardizovanou.

Lingvistka Milena Hübschmannová, která se věnovala celý svůj život romštině a romistice, dokázala romštinu uvést do akademického světa a upřednostnit východoslovenský dialekt. Díky ní se romský jazyk vyučuje na Karlově univerzitě jako vědní obor. Jazyková škola v Praze nabízí kurzy romštiny a hindštiny, které v letech 1975 – 1982 externě vyučovala rovněž Milena Hübschmannová. Jinak v té době byla bez stálého zaměstnání, protože nesouhlasila s asimilační politikou uplatňovanou vůči Romům. Mezi její mnohé publikace, které byly vydány, náleží Základy romštiny z roku 1974. V roce 1991 spolu s kolektivem vydala romsko-český a česko-romský kapesní

slovník. Roku 1993 byla vydána její vědecká monografie „Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit“. Od roku 1994 byla šéfredaktorkou časopisu romistických studií „Romano džaniben“. Účastnila se také mnoha mimo univerzitních aktivit. Podporovala romskou menšinu mnoha způsoby a velké míře (Balážová, 2006).

V roce 1990 ve Varšavě na IV. kongrese představitelé mezinárodní organizace „Romani union“ přijali jednotnou abecedu a pravopisnou normu romského jazyka, který by zjednodušil porozumění mezi jednotlivými dialekty na celém světě (Šebková, 1999).

Vytvářením nových slov, tj. neologismy, ožíváním archaismů se zabývá mezinárodní romská organizace působící při Univerzitě Reného Descarta v Paříži. Tato organizace se věnuje především vytvářením odborných výrazů nových společenských a vědních oborů, např. ekonomie, informační techniky a státní správy (Tamtéž).

2.1.3 Romská literatura a periodika

V srpnu 1969 se konal v Brně ustavující sjezd romské společensko-kulturní organizace Svaz Cikánů – Romů. Svaz od začátku usiloval o zlepšení situace Romů pod podmínkou, že na tomto zlepšení se musí podílet samotní Romové. Program se úspěšně naplňoval (Neužilová, 2012).

Od samého začátku vydával Svaz vlastní časopis, který se jmenoval „Romano ľil“ (Romský list). Nejprve časopis plnil pouhou roli svazového zpravodaje, postupně však přibýly společenská a kulturní rubrika. V rámci těchto rubrik se začaly uplatňovat první příspěvky v romštině. Prvé byly fejetony Tery Fabiánové a po nich spontánně přibývaly další literární počiny (Neužilová, 2012).

Tera Fabiánová se narodila na jižním Slovensku. O svém těžkém dětství vypráví v životopisném díle „Sar me phiravas andre škola“ (Jak jsem chodila do školy, 1992). Po válce v roce 1946 odešla společně s rodinou do Čech, kde zůstala s vlastní rodinou až do své smrti. Zemřela v Praze roku 2007. Tera Fabiánová patří ke generaci nejstarších romských spisovatelů. Začala publikovat na konci 60. let 20. století právě v časopise „Romano ľil“. Kromě básní psala fejetony a povídky. Většina prozaických prací byla

vydaná posmrtně v antologii „Čalo vodi“ (Syté duše, 2008). V roce 2003 Open Society Institute v Budapešti jí udělil zvláštní ocenění za prozaickou tvorbu v soutěži Roma Literary Award (Tamtéž).

V roce 1973 byl Svaz Cikánů – Romů zrušen a s ním zanikl také časopis „Romano řil“.

Mezi roky 1973 a 1989 byly vydány pouhé tři publikace, na kterých se podíleli také romští spisovatelé. Jednou z nich byla sbírka romských básní „Romane gi’ a“ (Romské písně, 1979) (Tamtéž).

V 70. a 80. letech 20. století stěžejním místem, kde romští autoři dostali příležitost představit svá díla, byl Český rozhlas. V roce 1988 byla díky Českému rozhlasu nastudována divadelní hra Eleny Lackové „Žužika“, která byla oceněna prestižní rozhlasovou cenou Prix Bohemia (Neužilová, 2012).

Svou první divadelní hru „Horiaci cigánsky tábor“, vyprávění ze svého dospívání, napsala Elen Lacková (1921 – 2003) již v roce 1946 ve slovenštině. Během působení Svazu Cikánů – Romů začala psát v romštině. V roce 1970 úspěšně dokončila studium vzdělávání dospělých na FF Univerzity Karlovy v Praze. Byla první Romka s vysokoškolským diplomem. Psala divadelní hry („Žužika“) a časopisecky publikovala pohádky („Romane paramisa“ / Romské rozprávky, 1992) a povídky v „Romano nevo řil“ (Romský nový list). Celosvětově ji proslavila autobiografie „Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou“ vydaná 1997. Na tomto životopise se podílela Milena Hübschmannová a byl přeložen do francouzského, anglického a maďarského jazyka (Tamtéž).

Zlomem byl revoluční rok 1989, protože v této době vznikaly různé platformy, na kterých mohli romští spisovatelé prezentovat svá díla. Po roce 1989 se začalo vydávat značné množství časopisů, dokonce vzniklo romské nakladatelství Romaňi čhib a zároveň několik českých nakladatelství začalo vydávat romskou tvorbu (Tamtéž).

V 90. letech 20. století došlo k obratu situace, kdy česká společnost ruku v ruce se zhoršujícími se nejen ekonomickými, ale také sociálními podmínkami začala být

xenofobní. Již zmíněné platformy rezignovaly na popularizaci a šíření romské literatury a časopisů (Neužilová, 2012).

Avšak s novým tisíciletím společenský stav vykrytalizoval v podobě několika kvalitních periodik a řady nových romských spisovatelů. Romští spisovatelé našli již dobře zavedená nakladatelství (Argus, G plus G, Triáda) ochotná vydat jejich díla (Tamtéž).

2.1.4. Romská pohádka a píseň

Romové si váží svých pohádek, z kterých plyne ne vždy poučení. Pohádka, romsky *paramisy*, vychází z historie, z mýtů a bájí a dokáže odrážet charakter člověka a celého národa (Prokešová, 2010).

Zajímavé jsou dlouhé hrdinské pohádky, kdy romský hrdina bojoval s pohádkovými bytostmi a zlem. Tyto pohádky trvaly několik hodin až dnů. Během vyprávění se vystřídalo i několik vypravěčů. Tyto pohádky se vyprávěly především při stráži u rakve mrtvého (Tamtéž).

Další pohádky, které stojí za zmínku, jsou krátké humorné pohádky. Hrdina v těchto paramisa poráží protivníka důvtipem a lstivostí. Protivníci byli převážně zástupci z bohaté vrstvy – sedlák, hrabě nebo farář (Prokešová, 2010).

Vyprávění pohádek byla doména mužů. Romové si vážili takových vypravěčů, věřili, že je to dar od Boha. Výbornými rétorickými schopnosti musel oplývat vypravěč, kromě talentu měl také úžasnou fantazii, důvtip a musel umět používat barvitě metafory. Vypravěč dokázal upoutat svým vyprávěním posluchače i na několik hodin.

Romská hudba a písně jsou známější, hudebníci byli ctěni nejen samotnými Romy, ale i majoritní společností. Jednalo se o rodinné řemeslo, které bylo provázeno k účelům obživy rodiny.

V roce 1971 na 1. Mezinárodním sjezdu IRU byla prohlášena za hymnu všeobecně uznávaná píseň *Gejľem, gejľem*. Samotní Romové většinou ale nevědí, že mají svoji vlastní hymnu. Tento důležitý národní symbol je především znám romskými aktivisty (Prokešová, 2010).

2.2 Romové a náboženství

V historii byli Romové vylučováni ze společnosti nejen pro profese, které byly církví zakazovány, ale také pro vlažnost, se kterou ke katolické víře přistupovali.

Náboženským vyznáním většiny českých Romů je římskokatolické. Ovšem jejich skutečná víra kombinuje v sobě náboženství majoritní společnosti a animistické představy o dobrých a zlých silách kolem nás. Romský svět je mnohem magičtější a tajemnější než svět většinové společnosti (Prokešová, 2010).

V sanskrtu je Bůh označován slovem *deva*, v romštině existuje pro Boha výraz *o Del*, *o Devel* nebo *o Dil*. Starší Romové si Boha představovali jako velikého a dobrého ducha, který stvořil svět a řídí osudy všech lidí a po člověku nic nevyžaduje. V žádném případě Romové neznají strach z Boha, jak jej znají křesťané. Romové se bojí zlých nadpřirozených sil, které mají spojené s představou d'ábla. Od Boha očekávají pomoc, nikoli příkazy. Není třeba chodit na pobožnosti do kostela, neboť Bůh je v srdci každého člověka. Život po smrti si představují jako podobný život pozemský (Tamtéž).

Romové původem ze Slovenska mají největší respekt z duchů zemřelých, které nazývají *mulo*. Mnoho z nich je přesvědčeno, že alespoň jednou v životě se s nimi setkalo a že jim skutečně tito duchové nahání hrůzu. *Mulo* je mohou také varovat před hrozícím nebezpečím a dokáží brát na sebe různou podobu. Další z obávaných nadpřirozených bytostí je *guľi daj*, což doslova přeložené znamená sladká matka.

Nepokřtěné děti nejen vyměňuje, ale také je může uhranout, když zůstanou o samotě. Naštěstí existují magické praktiky, jak *guľi daj* zahnat (Rous In: Prokešová, 2011).

Romové touží po uctívání vlastního božstva. Již celé jedno století uctívají jedinou jejich svatou Kali Sáru, Černou Sáru. Pravidelně ve dnech 24. a 25. května se Romové sjíždějí do francouzského městečka zvaného místními Les Saintes (Svaté) a oslavují památku Svaté Sáry (Prokešová, 2011).

Historické prameny připouští dvojí existenci této svaté, katolickou a romskou Sáru. Katolická Sára byla služebnou tří Marií, které byly vyhnány ze Svaté země. Tato služebná na cestě do již zmíněného francouzského městečka doprovázela. Tato Sára nebyla kanonizovaná a tak ji z kostely vypověděly do krypty. Romská Sára měla přezdívku Egyptanka a žila na břehu řeky Rhône se svým kmenem. Tři vyhnané Marie se zde vylodily a tato Sára je zachránila před utonutím, kdy vhodila svůj šat do řeky, aby posloužil jako vor. Svaté ženy ji za odměnu pokřtily (Prokešová, 2011).

Romové mají ještě vlastní rituály pro uctění památky Kali Sáry. Prvním rituálem je hlazení, dotýkání se a líbání šosů nařasených šatů Svaté. Druhý rituál vychází z víry, že Černá Sára dokáže pomoci nemocným a ztraceným lidem. Věřící se sošky Svaté dotýkají věcmi a prádlem ztracených nebo nemocných lidí a pak je vedle sošky zavěšují. Poslední rituál romské poutě spočívá v procesí k moři, kde se symbolicky věřící ponoří do vody. Kouzlo ponoření se do moře prý vyvolávalo déšť, který je jedním ze symbolů plodnosti (Tamtéž).

Víra ve Svatou Sáru je tak silná, že právě v druhé polovině května jsou v kostele před její sochou křtěni děti a oddáváni mladé páry. Ve správný čas odveze sochu Svaté Sáry (někdy obou) vůz tažený koňmi až do moře. Voda, které se dotkly šosy jejích šatů, jsou považovány za posvěcené a mají přinášet štěstí a zdraví (Tamtéž).

2.2.1 Ceferino Jiménez Malla

Ceferino Jiménez Malla se narodil v katalánské provincii Španělska v roce 1861. Většinu svého života prožil v městě Barbastro, kde se živil jako obchodník s koňmi. Dokonce se stal členem městské rady, ačkoli byl negramotný. V pozdním věku se obrátil na křesťanství, pomáhal chudým a učil děti evangelium. Po vypuknutí občanské války ve

Španělsku, která s sebou nesla nenávist vůči církvi, byl Ceferino J. Malla uvězněn za to, že se zastal jednoho duchovního. Byla mu nabídnuta svoboda pod podmínkou, že se zřekne své víry a na znamení tohoto zřeknutí se odevzdá růženec. Ceferino nabídku odmítl. Ve věku 75 let v srpnu 1936 byl za tento svůj čin zastřelen. V roce 1997 Ceferina Jimenése Mallu prohlásil papež Jan Pavel II. za blahoslaveného (Prokešová, 2011).

3 ROMSTVÍ – ROMIPEN

Romství neboli romipen, jak ho nazývají samotní Romové, lze definovat jako soubor znalostí romské kultury. Charakterizují ho znalost mateřského jazyka (některého z romských dialektů nebo romského etnolektu), znalost uznávaných a odmítaných hodnot, rodinných (rodových) tradic, znalost uspořádání a hierarchie rodiny a rodu, kulturní návyky a rozvoj vlastní identity (Balvin In: Kyuschkov, 2010).

K podstatě romství náleží osobitý styl života, kterým svět vnímají, podstatou je soudržnost skupin tzv. koheze, která navazuje potřebu fyzické blízkosti, citová spontánnost s živým temperamentem či orientace na přítomnost aj. (Říčan, 1998)

Romové představují největší národnostní menšinu v celé Evropě, nejen v České a Slovenské republice. Avšak otázka romství, sounáležitosti k romské etnické skupině je stále složitá otázka.

Nejvyšší hodnotou v tradičním společenství je pro Romy život, který je již připomenut. Jedná se o úctu k předkům, starším a také k rodičům. Typická endogamie mezi příslušníky znamená, že z jednoho subetnického společenství je možné uzavírat sňatky pouze mezi sebou. Rodinu udává sebedůvěra a vychází z předešlé pověsti daného rodu či rodiny. Romské sebevědomí každého jednotlivce závisí na hodnocení a sociálním okolí. Peníze však mají i u Romů místo na předních místech hodnotovém žebříčku. Z historie je zřejmé, že Romové jsou z hlediska historie nedůvěřiví, podezřívají a mají strach. To přikládáme k životu, který je někdy nazýván jako tzv. život na útěku před Evropany a zkušenosti, které měli s majoritou. Většina zkušeností jsou otřesné a zanechaly stopy, které si nesou až do dnešních dnů. (Hübschmannová, 2002)

Nenahraditelnost Romů v multikulturní Evropě je nezpochybnitelná. I přes rozptýlení Romů po celém kontinentě dochází k zajímavým skutečnostem, k nimž patří i to, že si národ udržel při svém vlastním putování vlastní jazyk. Dochází i přes rozptýlení po celém kontinentě k vytvoření nádherného kulturního dědictví, které přispívá k národní hrdosti, směřování k celonárodní jednotě a sebeúctě. (Říčan, 1998)

Problém romství spočívá ve vyloučení a koncepci asimilace v 70. letech minulého století. Jako příklad lze uvést sčítání lidu v České republice v roce 2001, kdy k romské národnosti se přihlásilo pouhých 12 tisíc občanů. Přitom Romové jsou nejvýznamnější národnostní menšinou v naší republice. K „asimilovaným“ Romům je možné ještě připočítat Romy, kteří se stydí za svoji příslušnost k romské menšině pro negativní postoj majoritní společnosti. (Miklušáková In: Frazer, 2002).

Tato kapitola blíže popíše problémy vztahu majoritní společnosti a Romů a představí koncepci sociálně-kulturní integrace

3.1. Romská rodina

Do tradiční romské rodiny zasáhli představitelé ÚV KSČ, kteří v dubnu 1958 ustanovili, že „občany cikánského původu“ nelze nazývat etnickou skupinou. Romové jsou od té doby sociální skupinou, která měla stagnující znaky života, tím byla zahájena mnohaletá politika programové asimilace.

„Nukleární rodina se obvykle skládá z manželského páru a jeho nesezdaných dětí, případně z osob, které z této původní sestavy zůstaly po úmrtí či rozvodu rodičů, nebo po osamostatnění všech potomků, a vyznačuje se společnou rezidencí“ (Jakoubek, Hirt, 2004, s. 35).

Primární romská rodina vždy plnila funkci základní jednotky, která zabezpečovala několik funkcí jako např.: ochrannou, reprodukční, výchovnou. V období, které pro Romy bylo nejisté, byla rodina místem stability, pospolitosti a ochrany. Rodiny se řídily zákony skupiny, kterým byli do jisté míry všichni členové podřízeni. Členové těchto rodin měli vnitřní nepsané zákony, které byly respektovány všemi. Měli svou autoritu tzv. Vajdu, který byl nositelem základního vnitřního pořádku. Vajda byl patriarchou velkorodin a jednotlivých rodových skupin, kterého všichni respektovali. (Říčan, 1998)

Nadřazeným typem nukleární rodiny je tzv. famel'ija/famil'ija, kterou odborně lze nazvat komplexní rodinou. Tento rodinný útvar v našem pojetí tvoří zakládající pár, dále

ženatí synové s manželkami a dětmi a jejich ženatí synové s manželkami a dětmi. Lze tedy říci, že komplexní rodinu tvoří 3 až 4 generace. Romové komplexní rodinu nazývají podle příjmení zakládajícího manželského páru, např. Horvátovci, Žigovci (Tamtéž).

Všichni členové si pomáhali v těžkých životních podmínkách bez ohledu na to, zda jde o makro rodinu či mikro rodinu, díky tomu se u Romů vyvinul smysl sounáležitosti, soudržnosti kolektivu, který byl po staletí udržovaný a pěstovaný. Jsou-li vztahy s okolím negativní, projeví se ochranná funkce, která nabývá na větším významu. Při tzv. ztrátě identity romské rodiny dochází tehdy, mění-li se nebo zanikají specifika romské rodiny,

Následek je nárůst deviantních forem násilí. Výchova dětí v rodině souvisí se vzděláním rodičů, životním stylem, povahových vlastnostech nebo uplatňování náboženství. (Balvín, 2005)

3.1.1 Charakteristika partnerství a manželství

V tradiční romské rodině je hlavou rodiny muž, jde o patriarchální vztahy.

Další z odlišností od většinové společnosti je fenomén nevěry. Nevěra u žen není tolerována (na rozdíl od mužské nevěry) a její partner ji může potrestat: zbít, ostříhat vlasy, vyhnat z domu a dokonce uříznout kousek nosu. Příkladem může být taková situace u olašských Romů. „*Když je žena nevěrná, muž ji zmlátí, ostříhá jí vlasy a vezme ji vše, co jí zdobí*“ (Lakatošová in Bakalář, 2004, s.37). Pokud je nevěrný muž s jinou olašskou ženou, manželka zmlátí milenku, roztrhne na ní oblečení a udělá ji na tváři znamení. Může také veřejně dávat najevo, jak velký je její muž sukničkář (Tamtéž).

V oblasti partnerské strategie snad nejvíce záleží na tradicích romských rodin a skupin. Tyto zvyklosti se velmi liší od ponechání volnosti při volbě partnera až po dohodnutý sňatek, při kterém se nevěsta kupuje (Bakalář, 2004).

Lze však najít některé obecné znaky:

- Mladí lidé si partnera vybírají sami; rodiče preferují endogamní sňatky.

- Pokud je dívka těhotná, dojde k donucenému sňatku.
- Do manželství vstupují partneři již před 20. rokem života. Romské dívky jsou považovány za dospělé již mezi 12. a 14. rokem, chlapci o jeden rok později. Tato skutečnost opět neodpovídá normám většinové společnosti.
- Námluvy probíhají domluvou mezi matkami. Mangavipen (zásnuby) se uskuteční, pokud mladí lidé spolu již delší dobu žijí. Rodiče chlapce navštíví rodiče dívky a „vyžádají si“ ji pro svého syna.
- Pohlavní styk je povolený již před svatbou.
- Tradiční je tzv. patrilokace, tj. nevěsta odchází do manželova domu (Tamtéž).

Mladí lidé si sice vybírají sami svého partnera, ale velkou roli v tomto výběru hraje příslušnost ke komplexní rodině nebo fajtě. Vzhledem k tomu, že udržují kontakt mezi sebou jen určité komplexní rodiny, výběr je zúžen na partnery, které preferuje celá rodina. Prohibování partneři jsou tímto způsobem totiž eliminováni. Velkou roli v rozdělení preferenčních a prohibovaných partnerů hraje rituální ne / čistota. Časté jsou svazky, kdy bratři z jedné komplexní rodiny si vezmou sestry (sestřenice, neteře) z druhé preferované komplexní rodiny a naopak. Romové pro tyto svazky mají název *pre čeranki*. Takto se utužují svazky mezi danými rodinami. V tomto směru je značně cítit systém kastovníctví. (Jakoubek, Hirt, 2001).

Manželství s partnerem neromského původu je prestižní záležitostí.

3.1.2 Charakteristika manželství

Postavení ženy (manželky) je podřadné, méněcenné až otrocké. Tento postoj je vypěstován již od narození děvčátka. Více je žádaný potomek mužského pohlaví. Pokud se narodí děvčátko, může to být v některých případech také důvod k domácímu násilí na ženě. U některých Romů považují narození děvčátka za boží nemilost a manželka musí muže prosit o odpuštění (Bakalář, 2004).

Ještě horší postavení má ovšem žena, která nemůže mít děti. Je vysmívána dokonce samotnými ženami. V hierarchii žena získává na ceně rolí matky. V romské tradici záleží více na počtu dětí než na kvalitě jejich výchovy a zabezpečení dětských potřeb (Tamtéž).

3.1.3 Násilí na ženách

Muž (manžel) v každém případě má nadřazené postavení. Časté je fyzické násilí na ženě, které je přijímané jako běžná záležitost (Tamtéž).

O násilí na romských ženách existuje jen všeobecné povědomí. Skutečný průzkum ve vyloučených komunitách, kde žije až 80% romského obyvatelstva, nebyl zatím nikdy realizován (Rác In: Balvin, 2011).

„Intimita rodinného prostredia Rómov je ešte stále uzavretá pred očami a ušami verejnosti. Nakoľko v súčasnosti ešte nebol realizovaný prieskum v oblasti násilia páchaného na rómskych ženách, považujeme za nevyhnutné realizovať prieskum práve v tomto prostredí“ (Tamtéž, s. 389).

3.1.4 Výchova dětí v rodině

O první dítě, novorozeně, se matka stará vzorně, pokud lze pominout nedodržování doporučení lékařů, zdravotních sester (např. kouření v těhotenství a při kojení). Prakticky se od něj neodlučuje. Fyzický kontakt s matkou je pro Romy velmi důležitý po celý zbytek života. Stejně tak i fyzický kontakt s ostatními členy rodiny jako je podávání rukou, objetí, poplaskání po zádech. Bez tohoto ubezpečování sounáležitosti se Romové cítí samotní a v nebezpečí, ztrácí sebejistotu (Jakoubek, 2004).

Po narození druhého dítěte předává matka starost o péči prvního dítěte tzv. „starší sestře“, většinou jde o sestru nebo jinou příbuznou, která nemá vlastní dítě (většinou je ještě nezletilá). Tato péče o dítě má špatné následky pro „starší sestru“, která začne zanedbávat školní docházku, má omluvené hodiny, zhorší se její prospěch. Na svůj věk

rychleji dospívá. Učitelé tuto změnu často považují za předčasný nástup puberty (Tamtéž).

Malé děti se učí převážně nápodobou a je jim ponechána značná volnost. Mohou se vkládat do řeči dospělých a je jim nasloucháno. Mohou si brát cokoli, aniž by byly trestány za zničení věcí, neboť lpět na nějaké věci je považováno za sobectví. Osobní vlastnictví je v rozporu s romstvím, proto také Romové si berou v rodině, co potřebují a neděkují a neprosí o půjčení této věci. Mohou si vzít jakékoliv jídlo, na které dosáhnou a to u celé rozšířené rodiny. Pokud jsou ovšem za neposlušnost trestány, tyto tresty jsou pro majoritní společnost neúměrné. Záměrně jsou vedeny hlavně k úctě a poslušnosti ke starším členům rozšířené rodiny. Každý Rom si je vědom své příslušnosti k rodině a fajtě (Jakoubek, 2004).

Sociálním kontaktům se dítě učilo navazovat díky přítomnosti velkorodin, dítě bylo dospělými respektováno a dospělý respektoval dítě. Známkou dobře vychovaného dítěte byla úcta ke své rodině a dítě se vždy prezentovalo rodinou z níž pocházelo. Dítě se účastnilo společenského dění v komunitě a tím docházelo k učení sociálních dovedností, napodobovalo starší členy rodiny s vědomím toho, jaké chování je vhodné a přísluší k jeho věku. V raném věku se o dítě starala matka společně s prarodiči. S nástupem puberty převzal dohled nad výchovou dětí otec, ten byl přísnější. Rodiče své dítě respektují ve všech ohledech jedná se zde např. o pocity a přání, které dítě má. Psychická nezralost matky souvisí s výchovou, romské matky obvykle rodily ve věku 14 -16 let, což je asi 20 % dívek. (Říčan, 1998)

Výsledkem dokončení procesu individuace je osobnost, která má charakter a svědomí, dokáže sama rozhodovat a sama nést důsledky svého rozhodnutí. Majoritní společnost takovou osobnost považuje za již dospělého. Romský jedinec v podstatě nikdy podle těchto pravidel nedospěje. Celý svůj život podléhá rodinné autoritě a potřebuje zároveň její podporu při svém rozhodování a jednání (Jakoubek, 2004).

Z pohledu výchovy romipen je psychická a materiální závislost na rozšířené rodině utužována po celý život Roma.

3.2 Chudoba a sociální vyloučení

Problémem kvůli různým pohledům je definice sociálního vyloučení. Lze určit oblasti života, ve kterých se sociální vyloučení promítá. Projeví se především v:

- chudobě a nízkém příjmu;
- omezeném přístupu na trh práce;
- nízké míře sociální podpory, řídké nebo neexistující sociální síti;
- bydlení a životě v kontextu lokality;
- vyloučení ze služeb. Vzhledem k těmto oblastem života a projevům sociálního vyloučení v nich lze pak definovat samotné sociální vyloučení (Navrátil, 2003).

Sociální vyloučení je většinovou společností vnímáno jako důsledek osobních vlastností romské komunity. Příčiny sociálního vyloučení vychází z historie, kultury, ekonomice.

„Romové neměli a nemají stejnou zkušenost, jakou získalo většinové obyvatelstvo již při formování svého národa v minulém století. Nikdy v minulosti sami sebe profesionálně neorganizovali, nepokoušeli se vytvořit národní nebo státní útvar, jejich společenství tvořila vždy rodina, případně kmen, ale nikdy to nebyla organizace pro hájení společných romských zájmů“. (Šiklová, 1999, s. 273)

„Sociálním vyloučením definujeme stav, který přivedl Romy jako jednotlivce i celé komunity k omezenému přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces, stav má mnoho typických příčin. Patří mezi ně chudoba, nízký příjem, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (slumy, ghetta), často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odštěpeni na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti.“ (Navrátil a kol., 2003, s. 34)

„V důsledku je sociální vyloučení stav, který jak jednotlivce i celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Sociální vyloučení

je devastující jak pro jednotlivce, skupinu, která je jím postižena, tak i pro společnost, v níž k němu dochází. Často tak spatřujeme společenský cynismus, z kterého neexistuje prakticky cesta začlenění do většinové společnosti.“ (Navrátil a kol., 2003, s. 35).

Pro úspěšnou integraci je nutné mít čtyři fungující základní systémy:

a) Demokratický a právní systém - podpora občanské integrace, např. volební právo, rovnoprávnost ve vzdělávání aj

b) Pracovní trh - podpora ekonomické integrace tzn. příležitost být zaměstnán, zaměstnanost, ekonomicky ceněná funkce, způsobilost k využívání sociálních služeb, které poskytuje stát.

c) Sociální stát – napomáhající sociální integraci (sociální zázemí či sociální pomoc).

d) Rodinné a komunitní systémy – které se podílí na interpersonální integraci např. potřeba rodiny, přátel, mít svou sociální síť, která v případě potřeby poskytne pomoc. Jde o neformální zázemí či morální podporu.

Nejhůře jsou na tom takoví občané, jimž se všechny předchozí uspořádání zhroutila. Romové často bývají vyloučeni přinejmenším ze tří z uvedených systémů. Na všech čtyřech systémech je společnost závislá, napomáhá k pocitu sounáležitosti, a proto mají svůj význam. Tradiční sociální systém se rozpadá, velký vliv má krom jiného i vyloučení na trhu práce, jak z mnoha zjištění vyplývá. Majoritní společnost tak vnímá, že Romové zneužívají stát pomocí sociálních dávek a příspěvků. Je nutná správná identifikace problémů, které neustávají a omezují efektivitu poskytované pomoci, kterou stát Romům nabízí. Je nutné si uvědomit, že hlavní příčina je sociální povahy, nikoliv již několikrát uváděné ve specifické „mentalitě“ Romů. Toto tvrzení je předsudečně a nevypovídá o pravdivosti tohoto tvrzení. (Tamtéž, 2003)

3.2.1 Následky sociálního vyloučení Romů

Jde o problém, který se promítá v různých oblastech života Romů. Projeví se především v těchto oblastech:

1) Chudoba a nízký příjem souvisí se znevýhodněním na trhu práce, většina romské populace je dlouhodobě nezaměstnaná a má omezeným přístup k pracovním příležitostem. Příjmy plynou pouze z dávek sociální péče, které souvisí s dorovnáváním do životního minima rodiny. Životní minimum slouží k překlenutí nepříznivé životní situace na krátkou dobu. Krátkodobé a často i částečné řešení situace v rodinách mohou řešit jednorázové dávky sociální péče. O těchto dávkách rozhoduje příslušný sociální pracovník, který posoudí potřebnost klienta. Ne vždy se jedná o adekvátní hledisko ze strany sociálního pracovníka.

Sociálních dávek ještě nikomu nepomohly k bohatství. K fenoménu dneška patří tzv. lichva. Jejími oběťmi se stávají především mladší Romové, jde o nevýhodnou půjčku v rámci „komunity“, většinou se úrok blíží ke 100 %. K další formě získání hotovosti je zástava nějakého předmětu. (Navrátil a kol., 2003)

Z dlouhodobého hlediska sociální dávky neřeší problematiku chudoby a nízkých příjmů u Romů.

2) Přístup romské menšiny ke službám - v souvislosti se sociálním vyloučením souvisí i služby, které jsou pro majoritní společnost běžné a souvisí např. s bydlením: pitná voda, teplá voda, vlastní sociální zařízení v bytě, elektrika, plyn, ústřední topení, pečovatelská služba, odvoz komunálního odpadu, udržování příjezdové komunikace v zimním období atd. Mezi další skupiny služeb také náleží dostupná lékařská péče (ambulantní i nemocniční), školy a mateřské školky, obchody, doprava a centra pro volnočasové aktivity. (Navrátil a kol., 2003)

Příkladem může být péče o rodinného příslušníka. Romský charakteristický rys je jednotnost a samozřejmá péče o členy početné rodiny. Tato péče je časově i finančně náročná. V majoritní společnosti je naopak spíše zvykem péči o rodinného příslušníka svěřit příslušným státním institucím (Šimíková In: Navrátil, 2011).

Problémem je v této oblasti také postoj sociálních odborů ke klientům romského původu. Ze strany sociálních služeb vládne velká nedůvěra. Druhá nevýhoda systému sociální práce státních institucí je spíše administrativní přístup ke klientům než individuální řešení problémů (Tamtéž, 2011)

3) Omezený přístup na trh práce – jedním z nejvýznamnějších znaků sociálního vyloučení je vysoká míra nezaměstnanosti.

Mezi základní lidská práva patří možnost pracovat, právo pracovat je zakotveno v Listině práv a svobod. Najít vhodné pracovní uplatnění však nemají všichni stejnou příležitost. Každý člověk chce být prospěšný a soběstačný, to souvisí s výchovou a vzděláváním a následném pracovním uplatnění a začlenění se do společnosti.

Romové jsou postiženi dlouhodobou a opakovanou nezaměstnaností. U mnoha z nich opakovaná nezaměstnanost je záměrná, neboť u romské populace je zvýšený zájem o sezónní práce a práce na černo podporované šedou ekonomikou. Nevýhodou těchto prací je nepravidelný příjem, který dále neumožňuje využívat dalších občanských práv, např. žádost o bydlení, získání úvěru (Hůlová In: Jakoubek, 2006).

Nezaměstnanost, to především dlouhodobá nezaměstnanost, je sama nevýhodou z psychologického hlediska. K tomu, aby nezaměstnaný Rom byl veden na úřadu práce, musí pravidelně docházet na úřad, kde se s největší pravděpodobností dozví, že pro něj není práce. Pokud se najde nějaká nabídka, bývá obvykle již obsazená. Rom, který je vychovávaný žít přítomností a bez odpovědnosti, nedokáže se v podstatě „udržet v kondici“. Pak se stává, že na nalezeném místě není schopen déle vydržet. Bývá propuštěn pro pozdní příchody, absence, tj. ztrácejí pracovní návyky a sociální dovednosti.

Je třeba připomenout také možné diskriminační praktiky zaměstnavatelů, kteří nechťejí Romy zaměstnávat (Hůlová In: Jakoubek, 2006).

4) Bydlení a sdílení segregace Romů – za původ dnešního stavu bydlení Romů lze považovat 90. léta minulého století, kde vznikl tlak na odchod nejnižších vrstev nájemníků z městských center na okraj měst a obcí.

Získat obecní byt je oříškem pro všechny skupiny obyvatel v České republice. Obecní byty jsou přidělovány podle vyhlášky nebo směrnic vydaných obcemi. Obvykle se byty přidělují podle pořadníku. Systém pořadníku je v podstatě neprůhledný, neboť žádný občan nemá možnost nahlédnout do tohoto seznamu uchazečů o obecní byt. Každý uchazeč získává body např. za zdravotní handicap, za počet narozených dětí. Obce často kladou další podmínky pro uchazeče: čistý trestní rejstřík, bezdlužnost příbuzných atd. Tyto podmínky způsobují, že Romové jsou vyloučeni z jediné možnosti získání bydlení. V mnoha případech nejsou Romové schopni dané podmínky splnit (Šimíková In: Navrátil, 2003).

V některých případech však vznikají sociálně vyloučené lokality přirozenou cestou. Neromští obyvatelé těchto lokalit se odstěhují, do domácností přibydou noví členové kvůli přistěhování se příbuzných. Také se mohou přistěhovat další Romové, protože v takové lokalitě je nižší nájemné, než dosud platili (Moravec In: Jakoubek, 2006) .

Problémem je v této oblasti také postoj sociálních odborů ke klientům romského původu. Ze strany sociálních služeb vládne velká nedůvěra. Druhá nevýhoda systému sociální práce státních institucí je spíše administrativní přístup ke klientům než individuální řešení problému. (Šimíková In: Navrátil, 2011).

3.2.2 Asimilační a integrační koncepce

Nové zřízení po druhé světové válce změnilo postoj k romské otázce. V roce 1951 ministerstvo vnitra mělo k dispozici zprávu o počtu Romů a způsobu jejich života. Na základě této zprávy byla vydána v roce 1952 směrnice, která měla za úkol upravit poměry Romů a byl přijat osmibodový program:

- zapojit Romy do pracovního poměru a zajistit patřičné ubytování,
- kontrolovat správnost vyplácení mezd
- zvýšit dohled nad školní docházkou a umístit romské děti do předškolního zařízení,
- dosáhnout u ostatního obyvatelstva odstranění rasové diskriminace,

- odstranit projevy rasové diskriminace ve veřejném životě a úředním styku, vymýtit negramotnost,
- zapojit Romy do převýchovného procesu, řádně evidovat romské obyvatelstvo,
- usadit kočovné Romy (Šotolová, 2011).

Plnění tohoto programu bylo nedůsledné a pouze v některých bodech se začaly pozvolna dít změny. V roce 1954 ÚV KSČ rozhodl, že je třeba zvýšit kulturní a životní úroveň Romů, avšak ani toto rozhodnutí nebylo velmi účinné (Tamtéž, 2011).

Větší změna se udála až v roce 1958, kdy národní shromáždění schválilo zákon č. 74/1958 Sb. o trvalém usídlení kočovných a polokočovných osob. Právě od tohoto usnesení z roku 1958 se hovoří o koncepci sociální asimilace Romů (Šotolová, 2011).

Usidlování kočovných a polokočovných Romů probíhalo násilným způsobem. Zvyšování kulturní a životní úrovně se projevilo jako naprosté potlačení etnické kultury a přijetí kultury majoritní společnosti (Tamtéž).

Nereálná koncepce asimilace a řízeného rozptylu skončila v roce 1972 zrušením vládních usnesení v ČSR a SSR a nahradila ji koncepce integrace. Pro tyto účely byla zřízena vládní komise pro otázky cikánského obyvatelstva v ČSR a SSR. Koncepce asimilace a integrace před 17. listopadem 1989 se zúžila na materiální a finanční podporu, která nepřinesla kýžený výsledek. Naopak prohloubila nevyrovnaný vztah mezi příslušníky většinové společnosti a romské komunity, nepřímou zároveň zvýšila podíl Romů na nárůstu kriminality kvůli nízké vzdělanosti a duchovní a kulturní chudobě (Tamtéž).

3.3 Romská politika

Označení romské politické hnutí vystihuje situaci na české politické scéně, neboť v sobě zahrnuje nejen politické strany, ale také hnutí, kulturní uskupení, různé typy organizací a iniciativ. Při vzniku těchto politických hnutí nešlo o vstup na politickou scénu, ale o hájení zájmů romské národnostní menšiny (Kašparová, 2014).

3.3.1 Před listopadem 1989

Rok 1989 byl mezníkem pro politickou angažovanost Romů. Před 17. listopadem 1989 byla politická situace v České republice jasně daná a Romové jako početná etnická skupina byla vhodnými voliči, ale nesvéprávnými pro vstup na politickou scénu, přesto existovala malá skupina s jistými politickými zkušenostmi ještě před revolučním rokem (Kašparová, 2014).

Prvním pokusem byla snaha založit Sdružení slovenských Cikánů v roce 1948. Návrh byl předložen přípravným výborem k hodnocení slovenskému pověřenectvu vnitra a z politických důvodů také zamítnut. (Jurová In: Kašparová, 2014).

Dalším pokusem bylo založení v roce 1968 již zmiňovaného Svazu Cikánů – Romů v ČSR. Svaz si dal za úkol uznání Romů jako národnosti, byly také vzneseny požadavky na zastoupení Romů ve volených a výkonných orgánech tehdejšího státního zřízení. V roce 1972 měl Svaz Cikánů – Romů 8 500 členů. 30. dubna 1973 byla činnost nedobrovolně ukončena, přestože měla početnou základnu a byla aktivní. V té době totiž již postupuje normalizační proces (Kašparová, 2014).

V 80. letech minulého století neexistovalo oficiální romské politické hnutí, ale neformálně pokračovali Romové ve svých aktivitách formou kulturních souborů, zájmových kroužků a organizovaných vystoupení. V druhé polovině 80. let 20. století došlo k mírnému uvolnění ve vztahu k Romům a romští aktivisté (Ščuka, Žiga, Rusenko, Giňa atd.) mohli jednat s představiteli ÚV KSČ. Tato jednání se promítla do Usnesení 103. schůze PÚV KSČ 3. února 1989. V tomto usnesení se požaduje řešení romského problému, rozvinutí společensko-politické aktivity a užívání označení Rom. Vzhledem k těmto zkušenostem bylo možné rozvíjet romské politické aktivity po listopadu 1989.

3.3.2 Romské politické hnutí po listopadu 1989

Listopadové události přispěly k vstřícnějšímu přístupu k romským aktivitám. Romové byli konečně považováni za početnou politickou sílu, která má mít své zastoupení na politické scéně. Se vznikem Občanského fóra se do podvědomí českých občanů dostávají

zároveň romští aktivisté, kteří mohli tímto zúročit své zkušenosti z předešlých pokusů. (Kašparová, 2014)

Po revolučním listopadu 1989 došlo k obměně poslaneckého sboru České národní rady. OF navrhlo 51 nových kandidátů na uvolněná poslanecká místa. Emilem Ščukou byl zvolen Karel Holomek jako zástupce Romů (Tamtéž).

Vedle Občanského fóra vznikaly spontánně další opoziční politická uskupení, mezi které patřila Romská občanská iniciativa. Toto politické uskupení bylo založeno 21. listopadu 1989, jeho centrála sídlila v Praze, ale pobočky Romské občanské iniciativy bylo možné nalézt po celém území ČSSR. První celostátní setkání delegátů se uskutečnilo 9. prosince 1989 v Praze. ROI jako politická strana s oprávněním vyvíjet činnost na celém území ČSSR byla zaregistrována dne 2. března 1990. Předsedou strany byl zvolen Emil Ščuka na ustavujícím sjezdu, kterého se zúčastnilo 438 delegátů. Členem této strany se mohl každý občan bez ohledu na národnost a vyznání (Tamtéž).

Nedostatek finančních prostředků je problém každé politické strany, ovšem u Romské občanské iniciativy to byl stále velký handicap, neboť reprezentuje sociálně slabší skupinu občanů České republiky. Jedinou možností financování této politické strany jsou státní dotace. Při hledání dalších finančních zdrojů došlo k propojení politické strany s nevládním neziskovým sektorem, který nabízel finanční podporu z soukromých darů. Toto propojení s neziskovými organizacemi znamenalo zároveň štěpení a rozkol v Romské občanské iniciativě (Kašparová, 2012).

Stejně jako se začaly proměňovat a dokonce odumírat jednotlivé organizace Občanského fóra, ztrácely cíl a směr také oblastní pobočky ROI. Tyto odumřelé politické pobočky se více zaměřily na sociálně-kulturní oblast života Romů a v současné době nemají žádné politické ambice. Je zapotřebí zmínit, že romské politické straně chybí charismatická osobnost, jako byl Emil Ščuka (Tamtéž).

Již neexistuje program se záměrem oslovit všechny oblasti života Romů v České republice. Čelní představitelé ROI poukazují na nepřiměřený přístup politických stran majoritní společnosti. Zájem Romů je majoritní společností definován z pohledu právě majority. Takové programy a koncepce mají tendenci pečovat o romské obyvatelstvo a

neaktivizovat potřebu řešit problémy samotnými Romy. Současná Romská občanská iniciativa navrhuje pozvednout úroveň participace romské komunity ve veřejném a politickém životě a vidí svou budoucnost ve formě koexistence s politikou většinové společnosti (Tamtéž).

Romové v současné době přenesli svůj politický zájem do evropské politické sféry. Evropa již uznala romské občany za národ a jako s národem s ním bude i jednat. V evropské dimenzi mají Romové větší zastoupení díky IRU, tj. Mezinárodní romské unii. Romská myšlenka sjednocení politické síly na evropské úrovni není zcela nová, protože se již objevuje v politickém hnutí na počátku 90. let (Tamtéž).

3.3.3 Některá další romská politická hnutí

V závěru roku 1989 bylo komunistickým režimem iniciováno založení Demokratické svazu Romů v čele s Ladislavem Bodym, Vladem Oláhem nebo Ignácem Ráczsem. Řada členů disponovala zkušenostmi s prací v politické organizaci a díky komunistické materiální a organizační podpoře měl tento svaz velké možnosti (Kašparová, 2012).

ROI pro toto politické hnutí znamenala jedinou opoziční stranu, avšak již během prvního parlamentního období se Romská občanská iniciativa začala štěpit. Po neúspěšných jednáních s vedením představenstva ROI odešla skupina členů v čele s Vojtěchem Žigou a založila Hnutí angažovaných Romů (Tamtéž).

Hnutí angažovaných Romů bylo zaregistrováno 30. ledna 1991 a v programovém prohlášení se definovalo jako politické hnutí levicového středu s cílem pomoci romskému obyvatelstvu v oblasti sociální, kulturní a ekonomické. Dále si vytýčilo úkol pomoci začlenit Romy do společnosti jako rovnoprávné občany. Cíle Hnutí angažovaných Romů a Romské občanské iniciativy se v podstatě nelišil. Zakladatel Vojtěch Žiga ovšem viděl dva hlavní rozdíly. První rozdíl viděl v tom, že se hnutí hlásilo v levicovému středu a druhý rozdíl v tom, že se soustředilo na problémy převážně sociálně-právního charakteru (Tamtéž).

Do politické činnosti v celorepublikovém měřítku však Hnutí angažovaných Romů výrazně nezasáhlo. Na podzim roku 1992 došlo v hnutí k rozkolu pro podezření nezákonného nakládání s finančními prostředky Vojtěchem Žigou. 11. ledna 2002 byla činnost Hnutí angažovaných Romů pozastavena usnesením Nejvyššího soudu ČR (Tamtéž).

Další osobní spory mezi Emilem Ščukou aj. Rusenkem vedly k založení nového romského hnutí nazvaného Romský národní kongres. Toto hnutí bylo zaregistrováno Ministerstvem vnitra 4. února 1991. Členem Romského národního kongresu se nemohli stát jednotliví občané, ale pouze romské politické strany, hnutí, sdružení, spolky a společenské organizace. Při vstupu tyto subjekty musely vyjádřit na přístupové listině souhlas s tím, aby Romský národní kongres byl vrcholným federativním orgánem pro všechny romské subjekty a aktivity. (Kašparová, 2012).

Je to poprvé, co podmínkou pro vstup do politického hnutí je romská příslušnost. Romský národní kongres se stal tak první romskou organizací vystavěnou na etnickém principu (Tamtéž).

V červenci roku 1991 byl založen Romský demokratický kongres, jehož stěžejní myšlenkou bylo sjednocení roztržštěnou romskou politickou a společenskou reprezentací v rámci jedné organizace. Založení tohoto hnutí bylo podníceno 19 romskými organizacemi. Vznikem Romského demokratického kongresu byla uspokojena zvláště potřeba majoritní společnosti, protože tím byl vytvořen jeden hlavní reprezentant romské politické a společenské oblasti. Nedostatek finančních prostředků a názorové nesrovnalosti jednotlivých členů kongresu znamenaly postupné odumírání aktivit tohoto hnutí (Tamtéž).

Romský demokratický kongres nakonec přestal vyvíjet jakoukoliv činnost. V roce 1995 došlo k pokusu oživit tuto myšlenku, ale pokus skončil neúspěchem (Tamtéž).

V listopadu 2001 se konala zakládající schůze Romského parlamentu, na které delegáti jednotlivých romských stran zvolili přípravný výbor. K založení parlamentu bylo vyzváno 120 organizací a sdružení, ze kterých reagovalo pouhých 41 subjektů, a zakládající schůze se zúčastnilo jen 18 delegátů, z čehož vyplývá značná neochota realizovat

politické ambice podobnou cestou. V květnu 2004 přes všechnu neochotu byl Romský parlament založen. Tento parlament byl včleněn do celoevropské a celosvětové organizace Romů.

4 VZDĚLÁVÁNÍ ROMŮ

Neuspokojivý stav vzdělání a edukace Romů vyplývá ze sociálních a historických důvodů, které byli již zmíněny v prvních třech kapitolách.

V poslední kapitole se budeme věnovat nejen dospělým, ale i dětem a mládeži, protože pro lepší přístup romských dětí a mládeže je třeba zároveň vzdělávat a vychovávat jejich rodiče.

Andragogika je úzce propojena se sociální prací a pedagogikou. Předmětem všech třech disciplín je výchova a vzdělávání, informování a objektem jejich práce je člověk. Stejně tak bude propojena i tato čtvrtá kapitola.

4.1 Afirmativní vyrovnávací akce

Problematika českých Romů se i přes všechny snahy neustále zhoršuje a prohlubuje. Proto je důležité neustálé hledání cest, které by vedly k nápravě. Afirmativní akce se dá přeložit do řady termínů jako např. „pozitivní akce“ či vládní „vyrovnávací postupy“.

V posledních letech se hovoří o tzv. afirmativních akcích, ty souvisí s rovnými příležitostmi a vyrovnávacími postupy. V 60. letech se v USA hovoří o tzv. afirmativních akcích, tento pojem použil americký prezident Kennedy. Kennedy v roce 1961 reagoval na rasové problémy, které nabývaly na závažnosti. (Baršová, Barša, 2003).

Afroamerický sociolog William Julius Wilson došel ke zjištění, že afirmativní akce pomáhá spíše střední vrstvě nežli těm, kteří jsou sociálně znevýhodněni. Tento termín byl později definován v roce 1995, nechal ho vypracovat prezident Bill Clinton jako úsilí pro rozšíření gender příležitostí, etnické či rasové. Spekulace o tom, zda jsou afirmativní akce účinné či spravedlivé, přetrvávají (Tamtéž, 2003).

V roce 1997 byla vydána tzv. Bratinkova zpráva, která je prvním politickým dokumentem k lepšímu postavení Romů v české společnosti. Tento dokument dokládá proniknutí afirmativní akce do společnosti. Příkladem mohou být různé programy, které

podporují bydlení nebo přístupu Romů ke studiu na středních školách (Baršová, Barša, 2003).

90. léta přispěla k několika významných afirmativním akcím, které byly vydány prostřednictvím MŠMT ČR na základě metodických pokynů a zákonů. Tyto „vyrovnávací“ akce měly za úkol zlepšení adaptace předškolních romských dětí. (Balabánová, Alinčová, 2002)

Při výchově a vzdělávání Romů je důležité uvědomit si jejich odlišnost a jiné přednosti, jak uvádí další: *„Základní podmínkou je změna filozofie školského systému, který je povinen akceptovat ve výchovně-vzdělávacím procesu přítomnost romských dětí s jejich etnickou, kulturní a sociální odlišností. Mimořádného významu nabývá odpovědnost školy za kvalitu výchovné složky vzdělávacího procesu s cílem připravit romské dítě k plnohodnotnému občanství a pozitivní emancipaci při současném úsilí o cílevědomou orientaci všech dětí k tolerantnímu soužití.“* (Šotolová, 2011, s. 35)

„Vyrovnávací postupy směřují k překonání historicky vzniklého znevýhodnění některých skupin, jsou výslovně povoleny jak Mezinárodní úmluvou o odstranění všech forem rasové diskriminace, tak i Rámcovou úmluvou o ochraně odstranění národnostních menšin, tak i směrnicí Evropské unie 2000/43/ES, která je přímo doporučuje. Z dikce těchto předpisů vyplývá, že takováto opatření nelze považovat za diskriminaci, a to ani za tzv. diskriminaci pozitivní. Vláda proto označuje takováto opatření důsledně jako vyrovnávací postupy, ne jako pozitivní diskriminaci.“ (Balvín, 2008, s. 27)

Při afirmativních přístupech vláda nevolí cestou kvót, ale umožňuje Romům překonat znevýhodnění pomocí cílené asistence. Cílená asistence umožňuje překonávat nejen znevýhodnění, ale především vyrovnat se s požadavky, které jsou na Romy kladené. Vláda si vytvořila do roku 2020 několik cílů k rozvoji vyrovnávacích přístupů mimo jiné i trvalému úsilí o odstranění rasové diskriminace, tj. o zajištění rovného zacházení, které se i přes všechna opatření mnohdy neplní.

4.1.1 Koncepce romského národnostního školství

Koordinačním a poradním orgánem pro otázky národnostního školství je komise MŠMT ČR, v níž je zastoupena nejen romská, ale také polská, německá a slovenská národnost (Šotolová, 2011).

„Neuspokojivý současný stav romské populace včetně její vzdělanostní úrovně má nepříznivé důsledky v oblasti sociální, ekonomické i kulturní, prohlubuje skupinové a společenské rozpory a vyvolává značné problémy z hlediska národnostního porozumění. Jednou ze základních podmínek odstranění společenské nerovnosti Romů je změna přístupu školského systému, který je povinen akceptovat ve výchovně vzdělávacím procesu přítomnost romských dětí s jejich etnickou, kulturní a sociální odlišností“ (Tamtéž, s. 50).

Samotní Romové neprosazují oddělené romské školství a ani k tomuto kroku romské vzdělávání nesměruje. Aktuálně směřuje dnešní vzdělávání být spíše komunikativní než komunitní.

Stěžejní úkoly této koncepce zahrnují zároveň vzdělávání dospělých a lze je rozdělit podle stupňů vzdělávání.

Mateřská škola

Motto: „*Akceptovat romského žáka znamená vyslovit mu důvěru, povzbuzovat ho, ukazovat mu pozitivní očekávání, ukazovat mu lásku, péči, přátelství. Největší profesionální schopnost a mistrovství učitele je mít rád žáky, které nikdo nemá rád povzbuzovat je a věřit těm, kterým nikdo nevěří!*“ (Zelina, 1998, s. 147)

Je nutné zvýšit počet romských dětí docházejících do mateřských škol, a to nejméně dva roky před začátkem povinné školní docházky. Lze požádat o spolupráci romské politické instituce a hnutí. V mateřských školách jde o vytvoření příznivého prostředí pro výchovu romských dětí:

- využitím romského jazyka prostřednictvím dobrovolných romských spolupracovníků a pomocných pedagogických pracovníků z řad romského obyvatelstva,
- postupným vytvářením základů českého jazyka (Šotolová, 2011).

Na středních pedagogických školách připravit v krátkodobých kurzech romské občany jako pomocné pedagogické pracovníky (Tamtéž).

Základní škola

Nejdůležitější je správně posuzovat míru připravenosti romského dítěte na školní docházku. K překonání jazykových bariér a rozdílů připravenosti lze využít možnosti málopočetných vyrovnávacích tříd od 1. tříd, zařazovat do studijního plánu výuku romštiny jako nepovinného předmětu. Do učebních osnov zavést výchovu zaměřenou na pochopení ostatních kultur včetně romské kultury. Nabídnout zájmové kroužky pro rozvoj jejich přirozených schopností, např. taneční a hudební skupiny.

Střední škola

Pro potřebu uplatnění absolventů zvláštních škol zřizovat speciální rodinné školy, kde je nutné zaměřit výuku na žádoucí doplnění učiva a dovedností pro vedení domácnosti, péče o děti a rodinu, vaření, šití, základní občanskou orientaci a zároveň získání kvalifikace pro profesionální uplatnění (Šotolová, 2011).

Ve středních pedagogických, zdravotních a sociálně-právních školách organizovat kurzy pro romské občany s uplatněním jako pomocní pracovníci v těchto oblastech (Tamtéž).

Odborná učiliště

V odborných učilištích je třeba vytvářet podmínky pro vyučení v oborech přiměřených pro romské žáky, např. košíkářství, hrnčířství, sklářství, stavebnictví, oprava hudebních nástrojů apod. Umožnit romské mládeži a dospělým s neúplným základním vzděláním zařazení do kurzů na získání základního vzdělání (Tamtéž).

4.1.2 Asistent pedagoga

Ve školách a školských zařízeních, ve kterých je vyučován větší počet žáků se sociálním znevýhodněním, má ředitel školy možnost ustanovit funkci asistenta pedagoga. O souhlas s ustanovením této funkce požádá ředitel školy příslušný orgán kraje. Tato možnost byla umožněna díky vládnímu usnesení č. 686 z 29. října 1998 o úpravě tzv. Statutu pokusného ověřování přípravných tříd. Funkci asistenta pedagoga přinesl zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících (Šotolová, 2011).

Působnost asistenta pedagoga je stále více žádanou pozicí i díky nově zaváděné inkluzi do škol.

„Hlavními činnostmi (pedagogického asistenta) jsou:

- *pomoc žákům při aklimatizaci na školní prostředí;*
- *pomoc pedagogům školy při vlastní výchovné činnosti při komunikaci se žáky;*
- *spolupráce s rodiči žáků;*
- *spolupráce s romskou, popřípadě jinou komunitou v místě školy“ (Tamtéž, s. 67).*

Tato skutečnost může velmi pomoci romské komunitě, rodině a dětem. Možnosti být pedagogickým asistentem mohou totiž využít samotní Romové. Mohou pak působit právě jako most mezi školou, romskými žáky a rodiči, pomoci překlenout historické a sociální odlišnosti v pohledu na vzdělání. Jejich velkou výhodou může být (byť jen základní) znalost romského jazyka a národnostní příslušnost.

Uplatnění asistentů pedagoga je různorodé a bude jich třeba stále více. V současné době budou do základních škol začleňováni i žáci z praktických škol, ve kterých značný podíl žactva tvoří romské děti.

„Na základě šetření dotazníkovou metodou určenou pro pedagogy, [...], 76% dotazovaných se domnívá, že romský asistent může částečně pomoci při řešení vzdělávání romských dětí. Pro 45 % dotazovaných je romský asistent partnerem při realizaci multikulturní výchovy. Při spolupráci s romskou rodinou naváže romský asistent podle 65% dotazovaných lepší kontakt než učitel. S rodinou by měl být podle 85 % respondentů v přátelském vztahu a neměl by jednat úředně.“ (Šotolová, 2011, s. 68).

4.1.3 Vzdělávání asistentů pedagoga

Podle již zmiňovaného zákona lze kvalifikace asistenta pedagoga dosáhnout vysokoškolským vzděláním v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd, v akreditovaném vzdělávacím programu vyšší odborné školy v oboru zaměřeném na přípravu asistentů pedagoga, úplným středním vzděláním v daném oboru, středním vzděláním s výučním listem v daném oboru nebo základním vzděláním spolu s akreditovaným programem pro asistenty pedagoga (Tamtéž).

Příkladem obsahu akreditovaného kurzu pedagogického minima může být obsah kurzu obecně prospěšné společnosti Humanitas – Profes, která daný kurz nabízela do roku 2006. V tomto kurzu budoucí asistenti pedagoga získali základní poznatky v pedagogicko-psychologické problematice, osvojili si základní komunikační dovednosti (Šotolová, 2011).

4.2 Multikulturní výchova

Multikulturalitu lze chápat jako historicky vzniklou a stále se měnící objektivní situaci existence a vývoje různorodých kulturních systémů na Zeměkouli. Multikulturalismem se nazývá záměrné působení a řízení existence různorodých kultur vedle sebe. Multikulturní výchova je jedním z efektivních nástrojů prosazování multikulturalismu ve společnosti a to jako ideologie dobrých vztahů mezi kulturami (Balvín, 2012).

Multikulturní výchova je vymezena do dvou oblastí:

- poskytování informací o menšinách, o jejich osudech, kulturách, jedná se především o menšiny romské, německé a židovské, utváření vztahů porozumění a sounáležitosti s nimi;
- výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě, usilování bezkonfliktního života, který je osvobozen a negativních postojů různých kultur, národů a menšin, schopnost respektovat odlišnosti mezi lidmi a kulturami (Tamtéž).

Žáci mají vědomosti a dovednosti z různých oblastí, které podporují jejich schopnosti v několika oblastech:

Získávání znalostí o různých kulturních a etnických skupinách, které žijí v české společnosti a také v Evropě.

- Učí žáky komunikaci s lidmi z odlišných skupin a napomáhá k společnému žití
- Připustit, že všechny etnické skupiny a kultury jsou rovnocenné. Nelze jednu kulturu upřednostnit či nadřadit nad druhou
- Spolupracovat a tolerovat odlišnosti, jiných etnických či národnostních skupin a naučit se je poznávat
- rozeznat nesnášenlivost a xenofobie a projevy, které jsou s nimi spojené
- být schopný rozeznat dopad verbálních i neverbálních vyjádření a být odpovědný za své jednání,
- osvojovat si základní pojmy multikulturní terminologie: kultura, etnikum, identita, diskriminace, rasismus, národnost, netolerance aj. V oblasti postojů a hodnot multikulturní výchova
- uvědomění si vlastní identity, vytvoření postojů, které vedou k toleranci a respektu k odlišnostem jiných sociokulturních skupin
- napomáhá k rozvoji hodnotového systému, koriguje jednání žáků a vede ke stimulaci
- jinakost napomáhá žákům k obohacení a vnímání odlišnosti – vede k uvědomění si nesrovnatelnosti lidí dle rasy či náboženského přesvědčení. Vše je v souladu s principy života v demokracii
- vede k projevům netolerance, rasismu, xenofobie či diskriminace
- podílí se na utvoření vztahu k minoritním skupinám a napomáhá k aktivitě při budování a vytváření nových vztahů ve společnosti (RVP In: Balvín, 2012, s. 10 - 11).

Tyto požadavky jsou skutečně optimální a velmi náročné nejen pro žáky ale i samotné učitele. Může dojít k rozporuplným postojům mezi multikulturní výchovou a běžným světem naší společnosti. Je velmi těžké tento úkol dobře pojmout.

Tento rámcový vzdělávací program se nemusí týkat jen pouhých dětí. Je třeba si uvědomit, že stejného vzdělání by měli dosáhnout i dospělí lidé. Stejný úkol tedy čeká na andragogiku, protože vzdělávání, byť dospělého člověka, v sobě zároveň nese výchovu.

4.2.1 Motivace vzdělávání

„Motivace je chápána jako vnitřní, uvědomovaný i neuvědomovaný stimul působící na chování, komunikaci, postoje subjektu. Motivace se projevuje v aktivitách subjektu směřujících k dosažení určitého cíle, respektive k naplnění určitých potřeb“. (Veteška, 2014, str.186)

Motivace se projevuje v činnosti jedince vnitřní silou, která se aktivuje k dosažení stanoveného cíle. Při dosažení určitého cíle má vliv souvislost směrem k aktivnímu dosažení i vzdělávací triáda **umět, chtít a moci**.

Ekonomické a sociální podmínky u Romů jsou jedním z největších faktorů, které ovlivňují motivaci ke vzdělávání.

S motivací spojuje autor Veteška zájmy, které jsou definovány schopností, která má trvalejší zaměření pro určitou činnost, která je více či méně uspokojována. „*Motivační síla zájmu narůstá.*“, je-li s každým v jednotlivých dílčích cílech uspokojována (Veteška, 2016, str. 184)

Autorka Nytrová považuje motivaci jako kontrolu jedince a jeho chování. Dle Nytrové jsou nejdůležitější dva faktory motivace: „*To, co lidi povzbuzuje a síla jedince zapojit se do určitého jednání*“. Dodává, „*Motivace zahrnuje jednání a vnitřní a vnější síly, které ovlivňují výběr tohoto jednání*“. K vnějším faktorům motivace se řadí vztah k materiálním odměnám, k nimž se řadí např. plat, pracovní podmínky, sociální zajištění, pracovní smlouva, sociální a zdravotní pojištění ale také pracovní prostředí. Dále jsou zde i další faktory, které souvisí s vnitřní motivací, a to je např. uznání a ocenění, solidní zacházení s pracovníky na pracovišti. (Nytrová, 2011. str.60)

Motivaci výrazně ovlivňuje:

- osobnost účastníka vzdělávání,
- věk,
- rodinná situace,
- osobní zkušenosti se vzděláváním a různými vzdělávacími institucemi,
- pohlaví účastníků,

Autor Beneš je zastáncem toho, že dnešní doba přináší nutnost se učit a vzdělávat. Zároveň říká, že společnost v ČR není dosud příznivá, ale díky současné situaci a vlivem programů Evropských sociálních fondů se celoživotní učení výrazně mění. Je potřeba motivy každého jedince podpořit a probudit, jako např. touhu po poznání, zvědavost a v neposlední řadě sociální uznání a prestiž. (Lazorová, 2006, str.83)

Kdo si chce udržet či zvýšit svou životní úroveň či, ten se musí celoživotně vzdělávat. Celoživotní vzdělávání napomáhá reflektovat rychlé změny, kterými společnost i svět prochází. Osobního úsilí každého jedince nabízí možnost individuálního úspěchu nebo propadu, které je závislé na úsilí individualitě jedince. Nízká motivace k celoživotnímu učení není příliš velká. (J. Kalous a A. Veselý 2006, s. 30)

4.2.2 Problémy ve vzdělávání

Lidé, kteří nemohou, neumějí, pocítují především nedostatek znalostí a dovedností, trpí nedostatkem motivace učit se.

Problematika motivace se odráží i v Průvodci dalšího vzdělávání (2010, s. 5), problém motivace je zde uvedená: *„výrazně vyšší měrou se tedy dále vzdělávají ti, kteří již kvalitní formální vzdělání získali a většinou i zastávají dobré sociální postavení, naopak ti, jejichž formální vzdělání není na příliš dobré úrovni a kteří by tedy pravděpodobně mohli dalším vzděláváním získat nejvíce, se dalšímu vzdělávání a učení věnují jen ve velmi omezené míře.“*

Většina dospělých je stále přesvědčená, že vzdělání končí absolvováním školy. Dosažené vzdělání je dostačující po celý život a další vzdělávání není nutné. Chce-li dospělý jedinec vstoupit do dalšího vzdělávání, musí překonat určité překážky, které

s dalším vzděláváním souvisí. Možné nezdary při vzdělávání mohou zapříčinit ztrátu sociální pozice.

4.3 Shrnutí stavu vzdělávání Romů

Stav vzdělávání Romů je dlouhodobě neuspokojivý a vyplývá z různých sociálních a historických důvodů. Velký počet nejen romských dětí dosahuje nejnižšího vzdělání. Mnoho Romů navštěvovalo a stále navštěvuje základní praktické školy (dříve zvláštní). Další z romské komunity má neúplné základní nebo základní vzdělání. Pro zastavení tohoto společenského propadu romských komunit se realizují některé vyrovnávací (afirmativní) postupy. Tyto vyrovnávací postupy nelze brát jako pozitivní diskriminaci. (Šotolová, 2011).

Současná situace vypadá takto:

- mateřskou školu navštěvuje minimální počet romských dětí v předškolním věku; v důsledku toho jsou nepřipravené na vstup do první třídy základní školy; tuto situaci pomáhají řešit v některých lokalitách přípravné třídy,
- příprava učitelů pro práci v přípravných třídách je nedostačující, chybí zkušenosti a není dostatečně systematická,
- nedostatečná se jeví i práce speciálně-pedagogická s romskými žáky v oblasti specifických poruch učení a chování,
- minimálně je využita funkce pedagogického asistenta na 2. stupni základní školy, dětských domovech a výchovných ústavech,
- téměř chybí celodenní výchovně vzdělávací program na základních školách,
- nepravidelné doučování sociokulturně znevýhodněných žáků,
- chybí kompenzační a podpůrné třídy, - nedostatečná komunikace s romskými rodinami, pouze o řešení problémů v chování a klasifikaci žáka,
- neexistují vzdělávací programy pro romské matky,
- málo společných aktivit pořádaných ve spolupráci škol s rodiči a romskými sdruženími a jinými institucemi,
- výjimečná sanace sociokulturně znevýhodněných rodin,

- jazyková bariéra u romských dětí je významným faktorem; vede k zařazování romských dětí do zařízení speciálního školství; majoritní podceňuje skutečnost, že gramatická a sémanticko-lexikální odlišnost romského jazyka od češtiny je podstatná a bývá příčinou neúspěchů,
- neexistuje na žádné škole v České republice nepovinný předmět romský jazyk,
- příprava učitelů na pedagogických fakultách v oblasti romistiky a multikulturní výchovy je nedostatečná, okrajová a nesystematická (Šotolová, 2011).

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy věnuje velkou pozornost vyrovnávacím postupům, spolupracuje s nestátními organizacemi, které zpracovávají multikulturní vzdělávací programy. MŠMT je dohlázeitelem při zpracovávání manuálu pro učitele základních a středních škol, který obsahuje základy multikulturní výchovy. Realizují se projekty zaměřené na integraci národnostních menšin, multikulturní výchovu a práva dítěte v multikulturní společnosti. Školský zákon obsahuje speciální ustanovení pro vzdělávání národnostních menšin (Šotolová, 2011).

4.3.1 Alternativní školství

Od poloviny devadesátých let školy s větším počtem romských žáků nalézaly v alternativních metodách a formách inspiraci a připojovaly k alternativním programům (Balvín, 2000).

Vzhledem k tomu, že většina Romů má neúplné základní nebo základní vzdělání a úkolem je toto vzdělání doplnit, lze jistě aplikovat alternativní metody také v andragogice a sociální práci.

4.3.2 Vznik a rozvoj alternativního školství

Historické kořeny lze nalézt již v renesančním obratu ke slastem pozemského života. Největšímu rozmachu alternativní pedagogiky došlo díky industrializaci společnosti a ateizaci společenského života, které měly za důsledek oslabení emocionální jistoty,

neúměrný růst agresivity, výkonové elitářství jako znak úspěšnosti a celkový rozklad společenských vazeb a jistot. Eliminovat tyto negativní vlivy dostal výchovný a vzdělávací systém (Rýdl In: Balvín, 2000).

S tímto úkolem, který byl na školství přenesen, přišly alternativní formy pedagogiky, mezi které patří:

- daltonský plán,
- jenský plán,
- waldorfská forma,
- montessoriovská forma.

V Čechách a na Moravě nalézáme bohaté a originální kořeny již v průběhu minulého století za vlády habsburské monarchie (Rýdl In: Balvín, 2000).

„Od roku 1929 byly povoleny tzv. pokusné školy s vlastním reformním obsahem, které začaly vyučovat podle tzv. Organizačního řádu na učebního plánu reformních škol. [...] Ve vyučování byly zkoušeny přirozené situace a přirozené reakce žáků, vnitřní motivace k učení, globalizace vyučovací látky, individualizace a zájmová diferenciaci, samočinnost a kooperace žáků v projektovém, problémovém a exemplárním učení“ (Tamtéž, s. 22).

Tento reformní způsob výuky vedl k výraznému nárůstu efektivity vyučování a výuka byly velmi dynamická. Dalším úkolem s nastupující demokracií bylo zvýšit aktivitu jednotlivců, jejich odpovědnost za úroveň vlastního vzdělání a vlastní kultivaci (Tamtéž).

V evropském společenském modelu je stále více kladen důraz na svobody jednotlivců v multikulturní společnosti. Jedinci jsou tak nuceni budovat samostatně svoji identitu z různých možných nabídek spotřební společnosti. Někdy se to zdá být nadlidský úkol, ve kterém se ztratí nejeden dostatečně vzdělaný dospělý člověk. (Tamtéž).

4.3.3 Andragogika a sociální práce v praxi

Pedagogika, andragogika (zvláště sociální andragogika) a sociální práce jsou propojeny díky objektu a předmětu svých oborů, díky člověku, kdy andragogiku lze považovat za péči o dospělé stejně jako sociální práci (Balvín In: Haburajová, 2012).

Zájmem těchto disciplín je samotný člověk, skupina nebo komunita. Je velmi těžké obecně definovat cílovou skupinu, které se věnuje sociální práce. Převážně však pomáhá najít řešení ze složité životní situace dětem a mladistvým, rodinám s nezletilými dětmi, osamoceným lidem, nemocným osobám, znevýhodněným, starším občanům, nezaměstnaným, členům národnostní menšiny, imigrantům, delikventům a sociálně nepřizpůsobivým občanům, drogově závislým, bezdomovcům, chudým a dalším sociálně deprivovaným osobám (Balvín, 2012).

V současné době prakticky sociální práci lze charakterizovat v šesti bodech:

- veřejný program: sociální pomoc je umožněna všem občanům, občané mají znát možnosti této sociální práce a místa, kde o ni mohou požádat poskytovatele sociální péče,
- institucionální forma: praktická sociální práce byla zavedena ve speciálně vytvořených institucích, a to na vládní a regionální úrovni, aby byla zaručeny kvalitní služby pro klienty ve spolupráci s nevládními organizacemi v určitých lokalitách s vyšší nedostupností sociálních služeb,
- program prevence: sociální činnost má dvě oblasti, ve kterých poskytuje své služby, tj. prevence a opatření a druhá oblast je překonání tíživé situace; prevence je plánována a organizována tak, aby se mohla soustředit na minimalizování vývoje patologických jevů ve společnosti; v této oblasti jde o normalizaci ochrany lidských a občanských práv, politické svobody a společenských práv, sociální politiky a jejich upevnění,
- pluralita zdrojů: využívání všech dostupných zdrojů podpory klientů z národních a mezinárodních zdrojů, nadací také soukromých zdrojů,
- přiblížit k teorii praxi: sociální práce v praxi je základním klíčem důležitým pro

rozvoj sociální práce jako vědního oboru; na druhou stranu teorie zlepšuje přípravu a výcvik odborníků a také kvalitu praktické sociální práce,

- různorodý program: tato různorodost závisí na objektu šetření, jak společenský problém řešit; řešení pak musí vycházet ze sociálních, hospodářských, kulturních a politických podmínek jednotlivých zemí (Balvín, 2012).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 ZÁJEM ROMŮ O DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

5.1 Cíl, hypotézy a výzkumné otázky

Vzhledem k nízkému sociálnímu statutu většiny romských rodin je hlavním cílem zjistit, co může motivovat Romy v produktivním věku k jejich dalšímu vzdělávání.

Důležité bylo definovat, co znamená pojem sociální status. Sociální status lze rozdělit na materiální a duševní majetek. Materiální část sociálního statutu si není těžké představit. Do této části patří např. vlastní bydlení, zařízení domácnosti, automobil, finanční prostředky. Duševní majetek na rozdíl od materiálního nelze snadno uchopit. Do této části patří např. zdraví, vzdělání, zaměstnání, prestiž a také bych sem v tomto případě zařadila rovný přístup k menšině.

Dalším velmi důležitým pojmem je motivace. Pro potřebu dalšího vzdělávání je to jedna ze základních podmínek. Motivace podněcuje, směřuje a udržuje chování lidí. Stejně jako sociální status se dělí na dvě základní části, které jsou vzájemné interakce. Motivaci lze rozdělit na vnější a vnitřní zdroje. Vnějšími motivačními zdroji jsou pozitivní nebo negativní podněty, pohnutky, tzv. incentive; vnitřními zdroji pak např. poznávací, výkonové a sociální potřeby. Potřeby a incentive způsobují vznik motivů ve vztahu k chování.

5.1.1. Hypotéza

Pro Romy bude největší motivací vzdělávat se obava ze ztráty zaměstnání.

5.1.2 Hlavní výzkumné otázky

Jaký je společný vztah mezi nezaměstnaností a motivací k vzdělávání Romů v produktivním věku?

5.2 Strategie šetření

5.2.1 Metody

Ve své práci jsme použila metodu dotazníku a pozorování.

Dotazník: *„Výzkumný a diagnostický prostředek ke shromažďování informací prostřednictvím dotazování osob. Podstatou je soubor otázek (výroků) zkonstruovaný podle kritérií vědecké metodologie, překládaný v písemné formě. Objektivnost získaných výsledků závisí významně na formulaci otázek, výběru respondentů a způsobu zadávání dotazníku.“* (Průcha – Walterová – Mareš., 1998.s.55).

Pozorování: *„Pozorování znamená sledování činností lidí, záznam (registrace činnosti nebo popis) této činnosti, její analýza a vyhodnocení. Pozorovatel sleduje činnost osobně.“* (Gavora, P. 2000.s.78).

Vzhledem ke svým malým zkušenostem, časové nenáročnosti a snadnému vyhodnocení výsledků jsem zvolila kvantitativní metodu šetření formou dotazníku. Dotazník jsem rozdělila na dvě části. V první části jsem chtěla získat základní informace o sociálním postavení respondentů (viz s. 3). Druhá část je kombinací preferenčního motivačního dotazníku (Hrabal, 1988, s. 97 – 101), kdy jsem za základ vybrala preferenční motivační dotazník a na něj jsem aplikovala své výzkumné otázky tak, aby odpovídaly základním motivačním zdrojům (viz následující strana).

Nakonec se ukázalo, že šetření kvantitativní metodou formou dotazníku byla dobře zvolená metoda. Pro svou časovou nenáročnost a díky uzavřeným otázkám pro svou jednoduchost vyhovovala také respondentům.

Rozhovory jsem zrealizovala s romskými obyvateli s cílem zjistit, co může Romy v produktivním věku motivovat k dalšímu vzdělávání.

1. část

1. Jste:

- a) muž b) žena

2. Věk:

- a) 20 – 25 let
- b) 26 – 30 let
- c) 31 – 35 let
- d) 36 a více let

3. Dosažené vzdělání

- a) neúplné základní
- b) základní
- c) vyučený/á a nebo vyučený/á s maturitou
- d) střední
- e) úplné střední
- f) vysokoškolské

4. Zaměstnání:

- a) zaměstnaný/á
- b) t. č. veden na úřadu práce
- c) invalidní důchodce

5. Příjem:

- a) méně než 8 000 Kč
- b) 8 000 – 12 999 Kč
- c) 13 000 – 19 999 Kč
- d) 20 000 a více

6. Znalost romského jazyka:

- a) žádná
- b) základní
- c) dobrá
- d) velmi dobrá
- e) výborná = rodilý mluvčí

- I. motivační kategorie: Chci, aby si mě ostatní vážili.
- II. motivační kategorie: Chci být lepší než druzí.
- III. motivační kategorie: Rád se dál vzdělávám.
- IV. motivační kategorie: Obávám se, že neseženu práci.
- V. motivační kategorie: Chci vydělávat dostatek peněz.
- VI. motivační kategorie: Víím, že vzdělání je nutné.

V druhé části respondenti museli preferovat vždy jednu z dvou motivačních kategorií, které byly navzájem zkombinované.

Tento dotazník jsem díky osobnímu kontaktu s respondenty doplnila o rozhovor, tj. metodu kvalitativního výzkumu. Mé otázky se týkaly převážně místa a formy zaměstnání (viz analýza sběru dat).

5.3 Charakteristika zkoumaného vzorku

Pro výzkum jsem hledala Romy v produktivním věku, tj. Romy mezi 15. a 64. rokem života. Přestože se výzkum týkal vztahu mezi vzděláváním a nezaměstnaností, mojí prioritou nebylo hledat nezaměstnané Romy. Romy, které jsem oslovila, nelze považovat za zcela sociálně vyloučené (tzv. nepřizpůsobivé) a ani za zcela asimilované. Vybraní Romové patřili k částečně asimilovaným, většina jich byla zaměstnaná, měla bydlení a byla schopna platit nájemné a poplatky za další služby.

5.3.1 Strategie výběru vzorku

Nejdříve jsem oslovila neziskovou organizaci v metropoli Západočeského kraje Plzni a požádala ji o pomoc s hledáním vhodných respondentů. Předpokládala jsem, že plzeňská romská komunita bude početnější, a tedy i vhodnější pro výběr dostatečně velkého vzorku. Nikdo mi do dnešní doby neodpověděl na moji žádost. Nakonec jsem požádala o spolupráci romskou komunitu ve Stříbře na Tachovsku, kde jsem znala několik romských rodin. Metodou „nabalování sněhové koule“ jsem oslovila 50 respondentů, jak elektronicky, tak osobně.

5.4 Vlastní výzkumná činnost

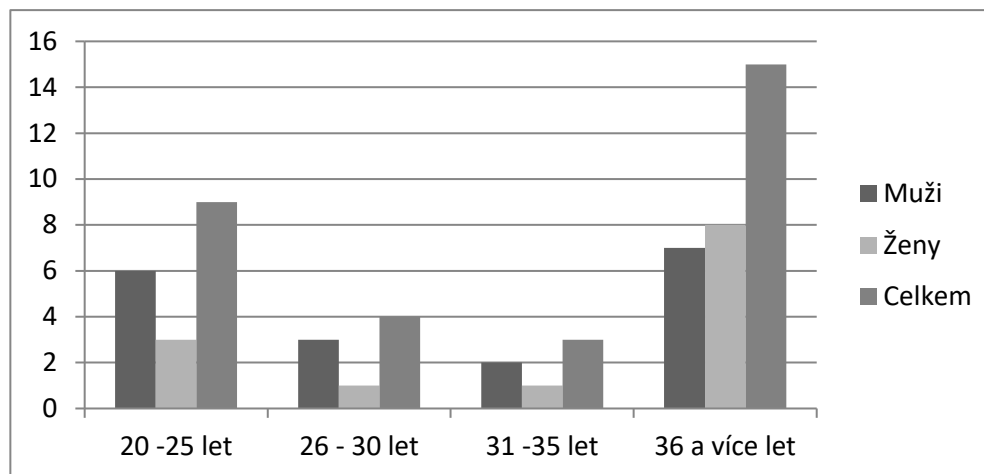
5.4.1 Analýza sběru dat

Z 50 respondentů jsem získala vyplněné dotazníky pouze od těch, které jsem navštívila osobně. Získala jsem 31 validních dotazníků, tj. 62 % z celkového počtu oslovených respondentů a z toho 18 mužů (58,1 %) a 13 žen (41,9 %). Vzhledem k tomu, že dostatečné množství při malém šetření je minimálně 60% dotazníků, mohla jsem pokračovat v analýze dat a ve svém výzkumu.

5.4.2 Věkové rozmezí

Nejvíce respondentů bylo starších třiceti šesti let (48,4 %), následovali je respondenti ve věku dvaceti až dvaceti pěti let (29 %), ve věkovém rozmezí dvaceti šesti až třiceti let bylo 12,9 % dotazovaných a poslední skupina dotázaných ve věku od třiceti jednoho roku do třiceti pěti let byla nejméně obsazena (9,7 %).

Graf 1: Věkové rozmezí respondentů

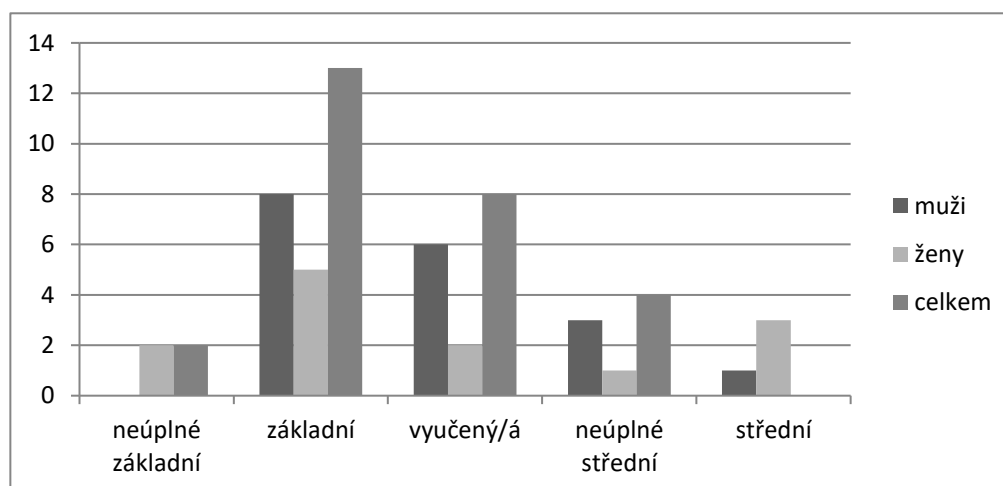

Zdroj: Vlastní

5.4.3 Dosažené vzdělání

Největší podíl u otázky dosaženého vzdělání mělo vzdělání základní, a to jak u žen, tak u mužů (41,9 %), dále pak bylo nejvíce vyučených mužů a žen (25,8 %). Středoškolsky vzdělaných Romů bylo 12,9 % a středoškolsky s maturitou byl stejný počet (12,9 %). Neúplné základní vzdělání mělo pouhých 6,5 % žen.

Graf 2: Nejvyšší dosažené vzdělání

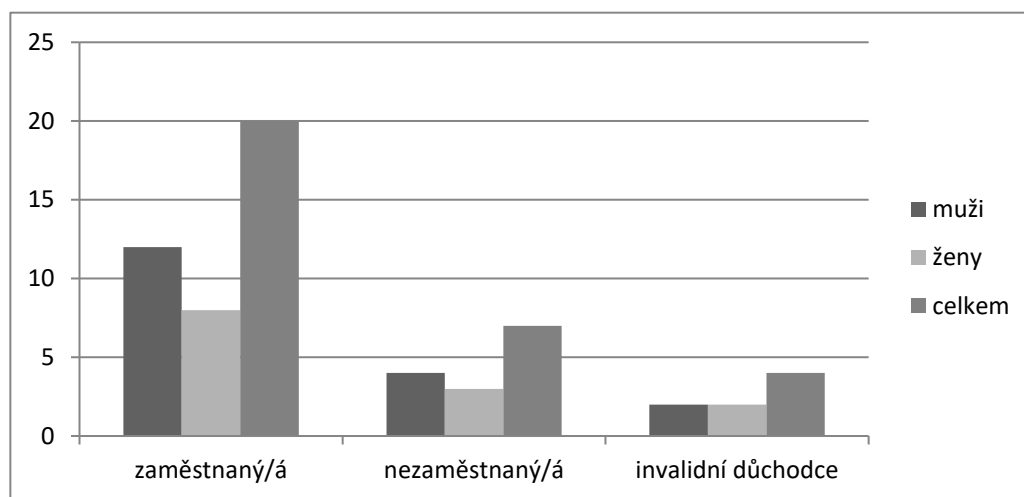

Zdroj: Vlastní

5.4.4 Zaměstnanost

Problémem, který při šetření nastal, byla vysoká zaměstnanost respondentů (64,5 %). Z rozhovorů jsem se dozvěděla, že většina z nich pracuje v nekvalifikované dělnické profesi v nově vytvořených průmyslových zónách v okolí svého bydliště. Podmínkou pro přijetí v těchto zónách je mít minimálně úplné základní vzdělání; v některých případech je to dokonce přednost. Přesto téměř jedna třetina je nezaměstnaná (22,6 %). 12,9 % respondentů je v invalidním důchodu (viz graf 3).

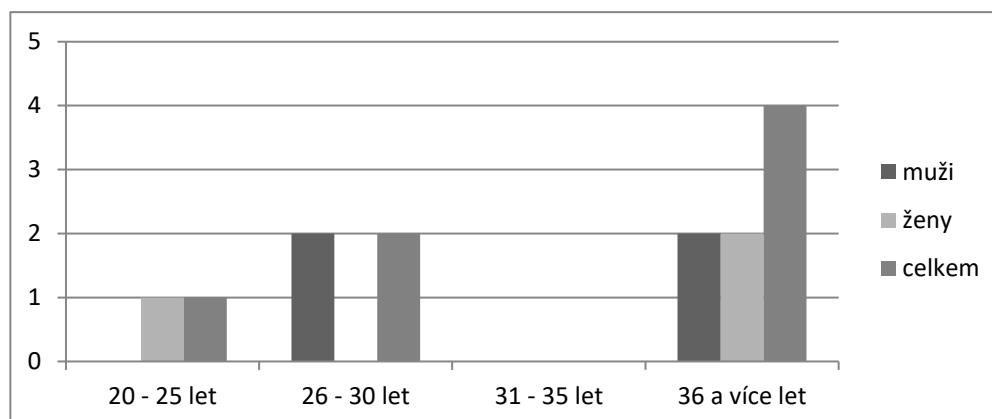
Graf 3: Zaměstnanost

Zdroj: Vlastní

Zajímala mě u nezaměstnaných nejen genderová otázka, ale také věková hranice a vzdělání. Počet žen a mužů je v tomto ohledu poměrně vyrovnaný. Nejvíce nezaměstnaných je ve věkovém rozmezí 36 a více let. Následuje ho věková hranice 26 až 30 let a všechno jsou to mladí vyučení muži (viz graf 4).

Graf 4: Nezaměstnaní

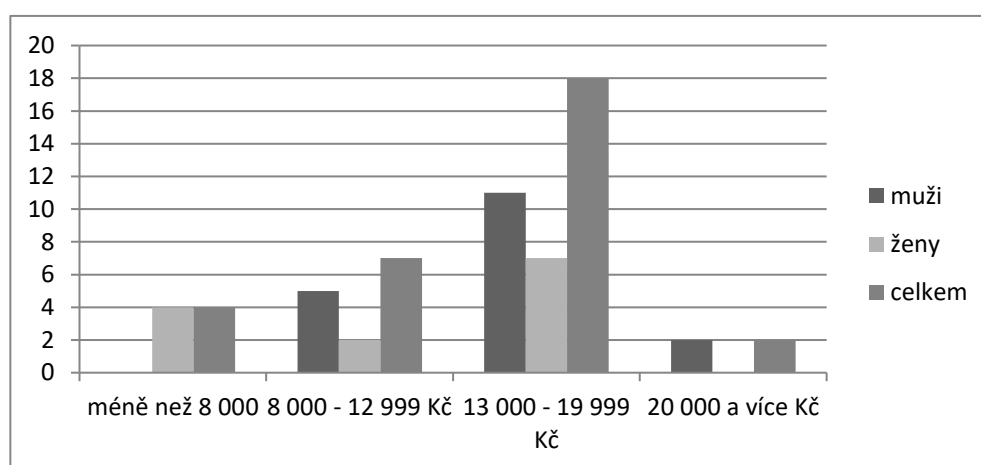

Zdroj: Vlastní

5.4.5 Příjem

Početná zaměstnanost se projevila v dotazníku také u příjmu. Největší zastoupení má příjmová skupina, která pobírá hrubý příjem 13 000 až 19 999 Kč, tj. 58%. Při rozhovoru jsem mohla toto rozmezí ještě rozdělit na dvě části, kdy většina dotazovaných se s hrubým příjmem pohybovala v první polovině, tj. 13 000 až 16 500 Kč. Na druhém místě se umístila příjmová skupina, jejíž příjem činí 8 000 – 12 999 Kč, a to 22,6 %. Nejnižší hrubý příjem (méně než 8 000) se týká 12,9 % a nejvyšší příjem má pouhých 6,5 % respondentů (viz graf 5).

Graf 5: Příjmové skupiny

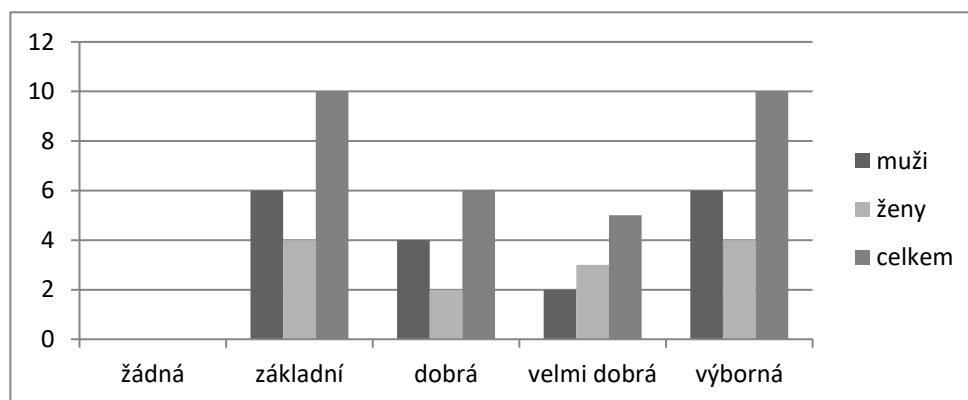

Zdroj: Vlastní

5.4.6 Znalost romského jazyka

Stejně procentuální zastoupení měla znalost základní a znalost výborná (rodilý mluvčí,) a to 32,3 %. Na druhém místě s 19,3 % se umístila znalost romského jazyka dobrá (19,3 %), tj. respondenti jsou schopni se domluvit, a na posledním místě zůstala znalost velmi dobrá s 16,1 %. U posledních dvou možností se domnívám, že jde více o subjektivní hodnocení než objektivní pohled na svou znalost mateřského jazyka. V každém případě jsem doufala ve více rodilých mluvčích, než se ve výzkumu ukázalo. Všichni respondenti, kteří mají výbornou znalost jazyka jsou starší 36 let. Základní znalost uvádí většinou respondenti ve věkovém rozmezí 20 až 25 let, tj. nejmladší věková skupina respondentů.

Graf 6: Znalost romského jazyka

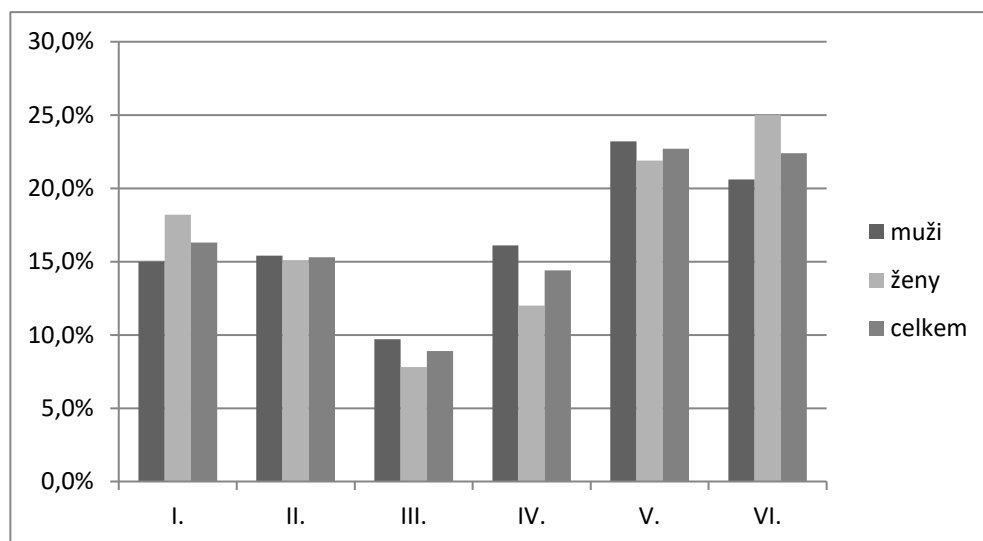

Zdroj: Vlastní

5.4.7 Analýza dat II. části dotazníku

Nejvíce procent 22,7 % získala V. motivační kategorie, ve které šlo o finanční motivaci, za ní velmi těsně se umístila se svými 22,4 % VI. motivační kategorie, kde hraje roli nutnost vzdělání. Dále 16,3 % měla I. motivační kategorie (otázka prestiže) a 15,3 % II. motivační kategorie (otázka ambic). Ukázalo se, že můj předpoklad byl mylný, neboť obavy, že přijde o práci, mělo pouhých 14,4 %. Poslední motivační kategorií byla III. kategorie, která řešila otázku obliby vzdělání; získala 8,9 %. Jak muži, tak i ženy jsou si dobře vědomi, že další vzdělávání je nutné.

Graf 7: Analýza II. části

Zdroj: Vlastní

Nejdříve jsem analyzovala data s ohledem na genderovou otázku. Muže by nejvíce motivovala finanční odměna. Podle mého šetření muži chtějí vydělávat dostatek peněz a nebát se o svoji práci. Zároveň mají větší ambice vyniknout nad druhé a touží po prestiži, která se netýká pouze romské komplexní rodiny. Ženy si mnohem více uvědomují nutnost dalšího vzdělávání a motivovala by je nejen vyšší mzda, ale také větší úcta.

5.5 Závěr šetření

Respondenti, které můžeme podkládat za částečně asimilované, a kterých je většina zaměstnána, si velmi dobře uvědomují nutnost dalšího vzdělávání pro dobré zaměstnání a dostatečné finanční zajištění rodiny. Stejně je to také u majoritní společnosti. Na druhou stranu je jejich postoj ke vzdělání velkou nevýhodou při motivaci k němu (viz motivační kategorie III).

Využít by se dalo podle mého názoru a šetření zlepšení jejich postavení, vážnosti a úcty u romské rodiny a zajisté u majoritní společnosti. K dosažení větší úcty samotné romské rodiny je potřeba zároveň její podpora.

Mělo by se brát v úvahu při dalším vzdělávání, že většina respondentů dosáhla maximálně základního vzdělání nebo vyučení bez maturity.

Pokud se na průzkum znalosti romského jazyka podívám pod jiným zorným úhlem, lze předpokládat, že rodiče mladých Romů (mezi 20 a 25 lety) jsou rodilí mluvčí, kteří neovládají zcela bezchybně český jazyk. Mladí Romové pak nemají výbornou znalost romského, ale také českého jazyka. Při dalším vzdělávání pak může docházet k nedorozuměním.

Z rozhovorů, které byly vedeny volně, bez plánovaných otázek, vyplynulo, že Romové nejsou dostatečně informováni o všech možnostech. Samotní Romové, přestože pokládají vzdělání za velmi důležité, se nezajímají o možné nabídky rekvalifikačních kurzů, doplnění přinejmenším základního vzdělání. Považuji za nutné více informovat a komunikovat o těchto možnostech. V této oblasti by se jistě našlo uplatnění romských sociálních pracovníků.

6 DOPORUČENÍ PRO ÚSPĚŠNOU INTEGRACI ROMŮ

Po staletém kočovném a polokočovném životě romských kmenů, jejich dobrovolném, ale také násilném usídlování v celé Evropě nelze charakterizovat Romy územně a ani jazykově. Sjednocení hlubokých rozdílů mezi samotnými romskými rody a rodinami se zdá téměř nemožné. První pokusy tu již lze zaznamenat na sjezdech Mezinárodní romské unie, která jedná o romské identitě a romství, snaží se sjednotit důležitý charakteristický prvek, kterým je romský jazyk.

Na problému romské identity se mohou podílet specialisté ze širokého spektra vědních disciplín. Vedle lingvistů, sociologů, antropologů je třeba také názor odborníků psychologie, pedagogiky a andragogiky, kteří pracují s lidmi z romské národnostní menšiny. Za úspěch by bylo možné považovat větší počet těchto odborníků z řad Romů.

Studium romské kultury není rozhodně zbytečné, neboť všech těchto znalostí lze využít pro začlenění romské komunity do společnosti současné doby. Prospěšné jsou vědomosti o historii a původu romských kočovníků, jejich monoprofesnosti a tradičních profesích. Nabídka rekvalifikačních kurzů profesí jako jsou např. košíkářství, hrnčířství, stavebnictví, kotlářství a kovářství, by přitáhla jistě větší pozornost a podporu u romských rodin.

Romové si osvojili určité vzorce chování během asimilační a integrační koncepce minulého století, které jim nedovolí se vymanit z osidel sociálního vyloučení. Ovšem nelze tyto koncepce hodnotit zcela záporně. Je třeba zohlednit k posouzení asimilační a integrační koncepce také charakterové vlastnosti Romů a různé sociální postavení jednotlivých romských fajt. Díky k těmto propastně velkým rozdílům není možné vést další programy s romskou menšinou ve všeobecné rovině. Je nutný individuální přístup na úrovni jednotlivých regionů a lokalit.

Romské obviňování majoritní společnosti a naopak obviňování Romů nikam nevede, proto v současné společnosti je třeba podpořit multikulturní výchovu, afirmativní postupy nejen u vzdělávání romských dětí a mládeže. Považuji tuto výchovu šířit napříč celou

společností. Je třeba se vyvarovat diskriminace, bojovat s předsudky a xenofobií. V naší společnosti je tomu zatím naopak, je cítit národnostní napětí, vzrůstající anticikanismus.

Cestou ze sociálního vyloučení je rozhodně dostat další a vyšší vzdělání. Vzdělání považuji za dostatečně široký pojem, pod kterým je možné si představit větší informovanost, výchovu, sociální podporu a samotnou edukaci.

Je nutné do nové integrační koncepce začlenit romské politické strany, hnutí, iniciativy a organizace, které by pomohly s komunikací a informovaností romské komunity. Prakticky by mohly pomoci s:

4. garantováním a ochranou práv zaručených státem národnostním menšinám,
5. dosáhnout pevnějšího postavení v kulturní, sociální a politické oblasti života,
6. pomoci Romům převzít zodpovědnost ze sebe a iniciativu ve společenském dění,
7. sebebříjetím, nalezení vlastní identity, které pomůže odstranit determinující úzkosti prožívané tolika generacemi předtím,
8. účinnou ochranou Romů před diskriminací.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce je stručným shrnutím celé problematiky romské národnostní menšiny. Za pomoci odborné literatury se v diplomové práci řešila oblast romské historie, původu a mateřského jazyka, až po poslední kapitoly, které se snaží nastínit problémy sociálního vyloučení a jejich možná řešení.

Není lehké v několika kapitolách obsáhnout celou problematiku romství, přesto pomocí několika faktorů sociálního vyloučení jsou v této práci popsány charakteristické vlastnosti a hodnoty důležité pro romskou komunitu. Tyto vlastnosti a hodnoty, které příslušníci majoritní společnosti nechápou, a které jsou tak rozdílné od jejich vlastností a hodnot, lze však využít pro další vzdělávání a výchovu Romů.

Většinová společnost v České republice se sama musí vzdělávat a vychovávat, neboť v současné době vstupuje do éry multikulturní společnosti. Obě dvě skupiny, jak majorita, tak romská menšina, mají před sebou nelehké úkoly, které je nutné zvládnout.

Majoritní společnost v České republice se musí naučit více naslouchat potřebám národnostních menšin, ale to bez překonání xenofobie, předsudků a převážně skryté diskriminace není možné. Tento krok vpřed je sice jediný ale velmi náročný. Je zapotřebí si uvědomit, že tato republika žila 40 let za železnou oponou a většina obyvatel bylo národnosti české, popř. slovenské. Dnes tato většina stojí na prahu nové, multikulturní společnosti. Ovšem toto může být zároveň šance pro vybudování nového vztahu mezi romskou menšinou a českou majoritní společností.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BAKALÁŘ, P. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-180-8.

BALÁŽOVÁ, J. a kol. *Milena Hübschmannová ve vzpomínkách*. 1. vyd. Praha: Romea, o.s., 2006.

BALVÍN, J. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. 1. vydání, Praha: RADIX, spol. s. r.o., 2008, ISBN 978-80-86031-83-5

BALVÍN, J. *Pedagogika, andragogika a multikulturalita*. 1. vyd. Praha: RADIX spol. s r. o. 2012. ISBN 978-80-86798-07-3.

BALVÍN, J. a kol. *Romové a alternativní pedagogika*. Ústí n. L.: Hnutí R, 2000. ISBN 80-902461-7-6.

BALVÍN, J. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. 1.vyd., Praha: RADIX, spol. s.r.o., 2008, ISBN 978-80-86031-83-5

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4824-5.

DANIEL, Bartoloměj. *Dějiny Romů: Vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v Českých zemích a na Slovensku*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. ISBN 80-7067-395-8.

FRAZER, Angus. *Cikáni*. Praha: NLN, s. r. o., 2002. ISBN 80-7106-212-X.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1.vyd. Brno: Portál, 2009. ISBN 978-80-85931-79-6.

HORTVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha Lidové noviny, 2002. ISBN 807106-615-X.

HRABAL, V. *Jaký jsem učitel*. 1. Vyd. Praha:Portál, 2010.ISBN 978-80-7367-755-8.

HUDECOVÁ, Dagmar. *Kdo jsou Romové*. Plzeň: Krajský pedagogický ústav, 1990.

HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Šaj pes dovakeras - Můžeme se domluvit*. 4. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, ISBN 80-244-0496

JAKOUBEK, M., HIRT, M. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2004. ISBN 80-86473-83-X.

JAKOUBEK, M., HIRT, M. „*Romové*“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2006. ISBN 80-86898-76-8.

JAMNICKÁ-ŠMERGLOVÁ Z. (1995) *Dějiny našich cikánů*. Praha: Orbis.

KAŠPAROVÁ, I. *Politika romství, romská politika*. 1. vyd. Praha: SLON, 2014. ISBN 978-80-210-6874-2.

KALOUS, J., VESELÝ, A. *Vzdělávací politika České republiky v globálním kontextu*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 181 s. ISBN 80-246-1261-5.

LAZAROVÁ, Bohumíra. *Cesty dalšího vzdělávání učitelů*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-114-6.

MANN A. *Romský dějepis*. 1. Vyd. Praha: Fortuna, 2001. ISBN

NAVRÁTIL, Pavel, a kol. *Romové v české společnosti: (jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky)*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 807178-741-8.

NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0497-4.

NEUŽILOVÁ, V. a kol. *Druhá směna*. 1. vyd. Praha: Romea o. s., 2012. ISBN 978-8090-4106-1-9.

NYTROVÁ, Olga a Marcela PIKÁLKOVÁ. *Dialog mezi hodnotami aneb hodnoty vyřčené a hodnota žité*. Praha: UJAK, 2011. ISBN 978-80-7452-014-3.

PROKEŠOVÁ, M. Romové: *Otázky a hledání odpovědí*. 1. vyd. Ostrava: Repronis s. r. o., 2010. ISBN 978-80-7329-249-2.

PRŮCHA – WALTEROVÁ – MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

PUNCH, K. F. *Základy kvantitativního šetření*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 97880-7367-381-9.

PUTZGER, F. W. *Historický školní atlas*. 2. vyd. Vídeň: Nákladem A. Pichlerovy vdovy a syna, 1900.

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. 1. vydání, Praha: Portál, 1998. ISBN 7178-250-5

ŠEBKOVÁ, Hana. *Romaři čhib: učebnice slovenské romštiny*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-684-0.

ŠIKLOVÁ, J. *Romové v České republice 1945 - 1999*, 1. vydání, Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-90-2260-7-8

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 4. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-2461909-5.

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 2. rozšířené vyd. Praha: Grada publishing s.r.o. 2001. ISBN 80-247-0277-0.

VETEŠKA, Jaroslav a Jan Průcha. *Andragogický slovník*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4.

VETEŠKA, Jaroslav. *Přehled andragogiky*. Praha: UJAK, 2016. ISBN 978-80-262-1026-9.

BARŠOVÁ, A., BARŠA P. *Afirmativní akce: jiná diskriminace nebo cesta k různosti*. Sborník prací fakulty sociálních studií Brněnské univerzity sociální studia 10, 2003 dostupné také z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080305104524.pdf>

Seznam použitých zahraničních zdrojů

BALVIN J. and authors. *Situation of the Roma Minority in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia*. vol. 2. Wrocław: Foundation of Social Integration Prom, 2011. ISBN 978-83-62969-01-2.

HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, L., BALVÍN, J. *Andragogics, Social Pedagogy and Social Work*. Prague: The R - Movement, 2012. ISBN 978-80-86798-20-2.

ZELINA, M. *Alternativní školství*. 1.vyd., Bratislava: Iris, 2000, ISBN 80-88778-98-0

Seznam použitých internetových zdrojů

<http://www.mmr.cz/cs/Ministerstvo/Ministerstvo/Autorizace-osob-v-oblasti-dalsiho-vzdelavani>

KYUSCHKOV H. and authors. *Roma Identity*. Slovo 21[online].Prague: NGO Slovo 21, 2010. [cit. 2016-10-28]. Dostupné z: <http://www.slovo21.cz/dokumenty>. ISBN 97880-904327-1-0.

Průvodce dalším vzděláváním. Praha: MŠMT, 2010. 23 s. [online]. [cit. 24. 2. 2012] Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/pruvodce-dalsim-vzdelavanim>>

SEZNAM ZKRATEK

ČR – Česká republika

ČSR – Česká socialistická republika

ČSSR – Československá socialistická republika

FF – Filozofická fakulta

ILO – International Labour Organization

IRU – International Romany Union

KSČ – Komunistická strana Československa

MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

OF – Občanské fórum

PÚV – Představenstvo ústředního výboru

ROI – Romská občanská iniciativa

SSR – Slovenská socialistická republika

ÚV – Ústřední výbor

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Věkové rozmezí respondentů	66
Graf 2: Nejvyšší dosažené vzdělání	66
Graf 3: Zaměstnanost	67
Graf 4: Nezaměstnaní	68
Graf 5: Příjmové skupiny	68
Graf 6: Znalost romského jazyka	69
Graf 7: Analýza II. části	70

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Monika Berkyová

Obor: Andragogika

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Afirmativní přístup ve vzdělávání Romů

Rok: 2018

Počet stran textu bez příloh: 64

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 38

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 3

Počet internetových zdrojů: 4

Vedoucí práce: PhDr. Ivana Shánilová, Ph. D.